

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Υπόθεση: Μ.Κ. κατά Ελλάδος

(3/1992/348/421)

Απόφαση

Στρασβούργο, 25 Μαΐου 1993

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Υπόθεση: M.K. κατά Ελλάδος
(3/1992/348/421)

Αποφαση

Στρασβουργο

25 Μαΐου 1993

Μια εντυπη εκδοση της παρούσης απόφασης θα κυκλοφορήσει
προσέχως ως Τόμος 260-A της Σειράς A των Δημοσιεύσεων του Δι-
καστηρίου. Η σειρά αυτή είναι διαθέσιμη από τον εκδότη Carl
Heymanns Verlag KG (Luxemburger Strasse 449, D - 5000 Κολωνία
41), ο οποίος και θα φροντίσει για την διανομή της, σε συνδυα-
σμό με τους πράκτορες ορισμένων χωρών που αναφέρονται στην
επιμένη σελίδα.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Κατάλογος Πρακτόρων

Βέλγιο: Etablissements Emile Bruylant (rue de la Regence 67, B
- 1000 Βρυξέλλες)

Λουξεμβούργο: Librairie Promoculture (14 rue Duchscher (palce
de Paris) B.P. 1142, L - 1011 Luxembourg-Gare)

Ολλανδία: B.V. Juridische Boekhandel & Antiquariaat A Jong-
bloed & Zoon (Noordeinde 39, NL - 2514 GC, Χάγη)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ¹

Απόφαση εκδοθείσα από ένα Τμήμα του Δικαστηρίου.

Η παρούσα περίληψη έχει γίνει από την Γραμματεία και δεν

θεωρείται το Δικαστήριο.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Υπόθεση M.K. κατά Ελλάδος.²

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, συνεδριάζον σύμφωνα με το Άρθρο 43 της Συμβάσεως για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών ("η Σύμβαση")³ και τις οικείες διατάξεις των Κανόνων του Δικαστηρίου, ως Τμήμα Δικαστηρίου αποτελούμενο από τους εξής δικαστές:

κ R Ryssdal, Πρόεδρος
κ R Bernhardt
κ L E Pettiti
κ J De Meyer
κ Ν Βαλτικός
κ S K Martens
κ I Foighel
κ Α Ν Λοΐζου
κ Μ Α Lopes Rocha

² Σημείωση του Γραμματέως: Η υπόθεση φέρει τον αριθμό 3 / 1992/348/421. Ο πρώτος αριθμός είναι η θέση της υποθέσεως στον κατάλογο των υποθέσεων που υπεβλήθησαν στο Δικαστήριο μέσα στο οικείο έτος (δεύτερος αριθμός). Οι τελευταίοι δύο αριθμοί δείχνουν την θέση της υποθέσεως στον κατάλογο των υποθέσεων που υπεβλήθησαν στο Δικαστήριο από της δημιουργίας του και στον κατάλογο των αντιστοίχων αιτήσεων προς την Επιτροπή.

³ Σημείωση του Γραμματέως: Όπως τροποποιήθηκε από το Άρθρο 11 του Πρωτοκόλλου 8 που ετέθη σε ισχύ στις 1.1.1990.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

και επίσης από τον κ Μ - A Eissen, Γραμματέα, και τον κ Η Pet-
σοφίδη, Αναπληρωτή Γραμματέα,

Συνεδρίασαν ιδιαίτερας στις 27.11.1992 και 19.4.1993,

Ανακοινώνει την εξής απόφαση που εξεδόθη την τελευταία εκ-
 των ως άνω ημερομηνιών:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση παρεπέμφθη στο Δικαστήριο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ("η Επιτροπή") στις 21.2.1992 εντός της τρίμηνης περιόδου που ορίζει το Άρθρο 32, παράγραφος 1, και το Άρθρο 47 της Συμβάσεως. Ξεκίνησε με μια αίτηση (No 14307/88) κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας που κατέθεσε στην Επιτροπή δυνάμει του Αρθρου 256 ένας Έλληνας πολίτης, ο κ Μ.Κ. στις 22.8.1988.

Το αίτημα της Επιτροπής αναφέρετο στα Άρθρα 44 και 48 και στην δηλωση δια της οποίας η Ελλάς αναγνώριζε την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου (Άρθρο 46). Το ζητούμενο της αιτήσεως ήταν να εκδοθεί μια απόφαση σχετικά με το εάν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως συνιστούσαν παραβίαση εκ μέρους του Καθ'ού Κράτους των υποχρεώσεών του δυνάμει των Αρθρων 7, 9 και 10.

2. Απαντώντας στο ερώτημα που έγινε σύμφωνα με το Άρθρο 33 παράγραφος 3 (δ) του Κανονισμού του Δικαστηρίου, ο αιτών εδήλωσε ότι επιθυμούσε να παραστεί στην διαδικασία και όρισε δι-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

δικηγόρο για να τον εκπροσωπήσει (Άρθρο 30).

3. Το συσταθέν Τμήμα του Δικαστηρίου περιελάμβανε *ex officio* τον κ Βαλτικό, εκλεγμένο δικαστή Ελληνικής υπηκοότητας (Άρθρο 43 της Συμβάσεως), και τον κ Ryssdal, Πρόεδρο του Δικαστηρίου (Κανονισμός 21 παράγραφος 3(β)). Στις 27.2.1992, παρουσία του Γραμματέως, ο Πρόεδρος ανέσυρε δια κληρώσεως τα ονόματα των άλλων επτά μελών, ήτοι των κ R Bernhardt, κ L E Pettiti, κ J De Meyer, κ N Βαλτικό, κ S K Martens, κ I Foighel, κ A N Λοϊζου, κ M A Lopes Rocha (Άρθρο 43 στο τέλος της Συμβάσεως και Κανονισμός 21 παράγ. 4).

4. Ο κ Ryssdal, ανέλαβε το αξίωμα του Προέδρου του Τμήματος (Κανονισμός 21 παράγ. 5) και μέσω του Γραμματέως διαβουλευθήκε με τον Εκπρόσωπο της Ελληνικής Κυβερνήσεως ("η Κυβέρνηση"), τον Εκπρόσωπο της Επιτροπής και τον δικηγόρο του αιτούντος σχετικά με την οργάνωση της διαδικασίας (Κανονισμός 37 παράγ. 1 και 38). Εις εφαρμογή της αποφασισθείσης διαδικασίας, ο Γραμματέως έλαβε τα υπομνήματα του αιτούντος και της Κυβερνήσεως στις 12.8.1992. Στις 17 Σεπτεμβρίου ο Γραμματέως της Επιτροπής ενημέρωσε τον Γραμματέα ότι ο Εκπρόσωπος θα υπέβαλε τις παρατηρήσεις του κατά την ακροαματική διαδικασία.

Στις 13 Αυγούστου, η Επιτροπή προσκόμισε διάφορα έγγραφα που ζήτησε ο Γραμματέως τη αιτήσει της Κυβερνήσεως.

5. Σύμφωνα με την απόφαση του Προέδρου, η ακροαματική διαδικασία έλαβε χώραν στο Κτίριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασ-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Βούργος στις 25.11.1992. Το Δικαστήριο πραγματοποίησε προηγου-
μένως μια προπαρασκευαστική συνεδρίαση.

Ενώπιον του Δικαστηρίου ενεφανίσθησαν:

(α) για την Κυβέρνηση

ο κ Π Γεωργακόπουλος, Πάρεδρος του
Νομικού Συμβουλίου του Κράτους

Εκπρόσωπος

ο κ Α Μαρίνος, Σύμβουλος Επικρατείας

Συνήγορος

(β) για την Επιτροπή

ο κ Κ Λ Ροζάκης

Εκπρόσωπος

(γ) για τον αιτούντα

ο κ Π Βεγλερός, Δικηγόρος και Ομότιμος
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Συνήγορος

κ Π Μπιτσαξής, Δικηγόρος

Σύμβουλος

Το Δικαστήριο άκουσε τις εισηγήσεις του κ Γεωργακόπουλου και του κ Μαρίνου για την Κυβέρνηση, του κ Ροζάκη για την Επιτροπή και του κ Βεγλερό και του κ Μπιτσαξή για τον αιτούντα, καθώς και απαντήσεις στις ερωτήσεις του.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. Τα περιστατικά της υποθέσεως

ο. Ο κ Μ.Κ. ένας συνταξιούχος επιχειρηματίας
Ελληνικής υπηκοότητας, γεννήθηκε από Ορθόδοξη οικογένεια στην
Σητεία Κρήτης το 1919. Αφού έγινε Μάρτυρας του Ιεχωβά το 1936,

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

συνελήφθη περισσότερες από εξηντα φορές για προσηλυτισμό. Επίσης, αρκετές φορές εκτοπίσθηκε και φυλακίσθηκε.

Οι περίοδοι της εκτοπίσεώς του που διατάχθηκαν από τις διοικητικές αρχές εξ αιτίας των δραστηριοτήτων του σε θρησκευτικά θέματα, εκτίθηκαν σε διάφορα νησιά του Αιγαίου (δεκατρείς μήνες στην Αμοργό το 1938, έξη στην Μήλο το 1940 και δώδεκα στην Μακρόνησο το 1949).

Οι ποινές φυλακίσεως στις οποίες καταδικάσθηκε από τα δικαστήρια, αφορούσαν πράξεις προσηλυτισμού (τρεις καταδίκες δύο και μισού μηνών το 1939 — ήταν ο πρώτος Μάρτυρας του Ιεχωβά που καταδικάσθηκε με βάση τους Νόμους της Κυβερνήσεως Μεταξά (βλέπε παράγραφο 16 κατωτέρω) —, τεσσάρων και μισού μηνών το 1949 και δύο μηνών το 1962), ως αντιρρησίας συνειδήσεως (δεκαοκτώ και μισός μήνες το 1941) και για πραγματοποίηση θρησκευτικής συνάθροισης σε ιδιωτική οικία (έξη μήνες το 1952).

Μεταξύ του 1960 και του 1970 ο αιτών συνελήφθη τέσσερις φορές, ασκήθηκε ποινική δίωξη κατ' αυτού, αλλά δεν καταδικάσθηκε.

7. Στις 2.3.1986 εκείνος και η σύζυγός του επισκέφθηκαν την οικία της Κας Κ. στην Σπτεία και ενεπλάκησαν σε συζήτηση μαζί της. Ο σύζυγος της Κας Κ. που ήταν ψάλτης στην τοπική Ορθόδοξη εκκλησία, ενημέρωσε την αστυνομία η οποία συνέλαβε τον Κο και την Κα Κ. και τους μετέφερε στο τοπικό αστυνομικό τμήμα, όπου πέρασαν την νύκτα της 2 προς 3 Μαρτίου

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

A. Δίκη στο Πλημμελειοδικείο Λασηθίου

8. Στον αιτούντα και την σύζυγό του ασκήθηκε δίωξη δυνάμει του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938 που ποινικοποιεί τον προσηλυτισμό (βλέπε παράγραφο 16 κατωτέρω) και παραπέμφθηκαν σε δίκη στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λασηθίου που εξεδίκασε την υπόθεση στις 20.3.1986.

9. Το Δικαστήριο, αφού απέρριψε μια ένασταση περί αντισυνταγματικότητας του άρθρου 4 αυτού του Νόμου, άκουσε τις μαρτυρίες του Κου και της Κας Κ. ενός μάρτυρα υπερασπίσεως και τους δύο κατηγορουμένους και εξέδωσε την αποφασή του αυθημερόν:

"[οι κατηγορούμενοι] που ανήκουν στην αίρεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά αποπειράθηκαν να προσηλυτίσουν και, αμέσως ή εμμέσως, να επέμβουν στην πίστη των Ορθοδόξων Χριστιανών με πρόθεση να κλονίσουν αυτή την πίστη, επωφελούμενοι της απειρίας, του χαμηλού διανοητικού επιπέδου και της αφέλειας αυτών. Συγκεκριμένα, επήγαν στην οικία της [Κας Κ.] ... και είπαν ότι κομίζουν καλά νέα. Επιμένοντας μετά φορτικότητας επέτυχαν να μούν στην οικία και άρχισαν να διαβάζουν από ένα βιβλίο σχετικά με τις Γραφές το οποίο ερμήνευαν σε αναφορά με κάποιον βασιλέα των ουρανών, με πράγματα που δεν έχουν ακόμη συμβεί αλλά θα συμβούν, κλπ, ενθαρρύνοντας αυτήν με τις λογικές

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

και επιτήδειες ερμηνείες τους να μεταβάλει την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη της."

Το δικαστήριο εκρίνε τον Κο και την Κα Κ. ενόχους προσηλυτισμού και κατέδικασε έκαστο εξ αυτών σε ποινή φυλακίσεως τεσσάρων μηνών, μετατρέψιμη (δυνάμει του Αρθρου 82 του Ποινικού Κώδικος) σε χρηματική ποινή 400 δραχμών για κάθε ημέρα φυλακίσεως, και σε πρόστιμο 10.000 δραχμών. Δυνάμει του Αρθρου 76 του Ποινικού Κώδικος, διέταξε επίσης την κατάσχεση και καταστροφή τεσσάρων μικρών βιβλίων που ήλπιζαν να πωλήσουν στην Κα Κ.

B. Η δίκη στο Εφετείο Κρήτης

10. Ο Κοs και η Κα Κ. άσκησαν έφεση κατ' αυτής της αποφάσεως στο Εφετείο Κρήτης. Το Εφετείο Κρήτης απήλλαξε την Κα Κ. και διατήρησε την καταδίκη του συζύγου της μειώνοντάς την σε ποινή φυλακίσεως τριών μηνών μετατρέψιμη σε χρηματική ποινή προς 400 δραχμές ημερησίως. Η αποφαση που εκδόθηκε στις 17.3.1987 αιτιολογήθηκε ως εξής:

"... απεδείχθη ότι ο κατηγορούμενος, προς τον σκοπό της διαδόσεως των άρθρων της πίστες της αιρέσεως των Μαρτύρων του Ιεχωβά προς την οποία πρόσκειται, προσπάθησε, αμέσως και εμμέσως, να επέμβει στην θρησκευτική πίστη ενός προσώπου που έχει διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις από τις δικές του, [ήτοι] την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη, με πρόθεση να μεταβάλει αυτή την πίστη, καταχρώμε-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

νος της απειρίας, του χαμηλού διανοητικού επιπέδου και της αφέλειας αυτού. Συγκεκριμένα, κατά τον χρόνο και στον τόπο που αναφέρονται στο διατακτικό μέρος της αποφάσεως, επισκέφθηκε την Κα Γ.Κ. και αφού της είπε ότι κομίζει καλά νέα, την επέσει να του επιτρέψει να εισέλθει στην οικία της, όπου άρχισε να ομιλεί σχετικά με τον πολιτικό Ολαφ Πάλμε και να αναπτύσσει ειρηνιστικές απόψεις. Εν συνεχεία ανέσυρε ένα μικρό βιβλίο που περιείχε ομολογίες πίστης οπαδών της ως άνω αιρέσεως και άρχισε να διαβάζει αποσπάσματα από την Αγία Γραφή τα οποία επιδεικνύει ανέλυε κατά τρόπον που η Χριστιανή γυναίκα, στερούμενη επαρκούς δογματικής παιδείας, δεν μπορούσε να αντικρούσει, και ταυτοχρόνως της προσέφερε διάφορα παρόμοια βιβλία και προσπάθησε μετά φορτικότητα, αμέσως ή εμμέσως, να κλονίσει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της. Πρέπει κατά συνέπειαν να κηρυχθεί ένοχος του ως άνω εγκλήματος, σύμφωνα με το διατακτικό μέρος της ακόλουθης αποφάσεως, ενώ η δεύτερη των κατηγορουμένων να αθωωθεί δεδομένου ότι δεν υπάρχουν στοιχεία ότι συμμετέσχε στην υπό του συζύγου της διάπραξη του εγκλήματος, τον οποίον απλώς συνόδευε..."

Ενας εκ των δικαστών του Εφετείου διεψώνησε, και η γνώμη του, η οποία περιλαμβάνεται στην απόφαση, έχει ως εξής:

"... ο πρώτος των κατηγορουμένων πρέπει επίσης να αθωωθεί αφού κανένα από τα στοιχεία δεν δείχνει ότι η

Γ.Κ. ... ήταν ιδιαίτερος απειρη περί το Χριστιανικό Ορθόδοξο δόγμα δεδομένου ότι είναι σύζυγος ψάλτου, ή ότι είναι ιδιαίτερος χαμηλού διανοητικού επιπέδου ή ιδιαίτερος αφελής, σε βαθμό που ο κατηγορούμενος να είναι σε θέση να επωφεληθεί και ... [έτσι] να την παρουσιάσει ώστε να γίνει μέλος της αιρέσεως των Μαρτύρων του Ιεχωβά."

Σύμφωνα με τα πρακτικά της ακροαματικής διαδικασίας της 17.3.1987, η Κα Κ. έδωσε την εξής κατάθεση:

"Αμέσως μου μίλησαν για τον Ολαφ Πάλμε, εάν ήταν ειρηνιστής ή όχι, και για άλλα θέματα που δεν θυμάμαι. Μου μίλησαν για πράγματα που δεν καταλάβαινα πολύ καλά. Δεν ήταν συζήτηση αλλά ένας διαρκής δικός τους μονόλογος ... Εάν μου είχαν πεί ότι ήσαν Μάρτυρες του Ιεχωβά, δεν θα τους είχα αφήσει να μιλούν. Δεν θυμάμαι εάν μου μίλησαν σχετικά με τον Βασιλέα των Ουρανών. Παρέμειναν στο σπίτι περίπου δέκα λεπτά με ένα τέταρτο της ώρας. Αυτά που μου είπαν ήταν θρησκευτικής φύσεως, αλλά δεν γνωρίζω τον λόγο που μου τα είπαν. Δεν μπορούσα να γνωρίζω εξ αρχής ποιός ήταν ο σκοπός της επισκέψεως. Είναι πιθανόν να μου είπαν κάτι με σκοπό να κλονίσουν τις θρησκευτικές μου πεποιθήσεις... [Ωστόσο] η συζήτηση δεν επηρέασε τις πεποιθήσεις μου..."

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Γ. Η δίκη στον Αρειο Πάγο

11. Ο κ Μ.Κ. άσκησε αναίρεση στον Αρειο Πάγο. Ισχυρίσθηκε μεταξύ άλλων ότι οι διατάξεις του Νόμου 1363/1938 αντιβαίνουν στο Άρθρο 13 του Συντάγματος (βλέπε παράγραφο 13 κατωτέρω).

12. Ο Αρειος Πάγος απέρριψε την αναίρεση στις 22.4.1988. Απέρριψε τον ισχυρισμό της αντισυνταγματικότητας με το εξής αιτιολογικό:

"Το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938, που αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 του Νόμου 1672/1939 που προβλέπει σχετικά με την εφαρμογή των Αρθρων 1 και 2 του Συντάγματος και νομοθετήθηκε κατά την διάρκεια της ισχύος του Συντάγματος του 1911, του οποίου το Άρθρο 1 απαγορεύει τον προσπλυτισμό και κάθε άλλη επέμβαση στην επικρατούσα θρησκεία της Ελλάδος, ήτοι της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, όχι μόνον δεν αντιβαίνει στο Άρθρο 13 του Συντάγματος του 1975, αλλά είναι και σε πλήρη αρμονία με το Σύνταγμα, το οποίο αναγνωρίζει το απαραβίαστο της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και προβλέπει την ελευθερία της λατρείας κάθε γνωστής θρησκείας, τηρουμένης της τυπικής διατάξεως του ιδίου Συντάγματος που απαγορεύει τον προσπλυτισμό ο οποίος απαγορεύεται γενικώς και αδιαφόρως προς ποία θρησκεία στρέφεται, περιλαμβανομένης και της επικρατούσης θρησκείας της Ελλάδος, σύμφωνα με το

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
Je la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Άρθρο 3 του Συνταγματος του 1975, που της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας.

Επίσης σημείωσε ότι το Εφετείο Κρήτης αιτιολόγησε λεπτομερώς την απόφασή του και ετήρησε το Σύνταγμα του 1975 εφαρμόζοντας τις επίμαχες διατάξεις.

Κατά την γνώμη ενός διαφωνήσαντος μέλους, ο Αρειος Πάγος θα έπρεπε να ακυρώσει την απόφαση του δικαστηρίου λόγω κακής εφαρμογής του εδαφίου 4 του Νόμου 1363/1938 δεδομένου ότι δεν εγίνετο μνεία των υποσχέσεων δια των οποίων ο κατηγορούμενος αφέρετο ότι προσπάθησε να επέμβει στις θρησκευτικές πεποιθήσεις της Κας Κ. και δεν έδωσε στοιχεία σχετικά με την απειρία και το χαμηλό πνευματικό επίπεδο της Κας Κ.

II. Σχετικό εθνικό δίκαιο και πρακτική

A. Νομικές διατάξεις

1. Το Σύνταγμα

13. Τα οικεία Άρθρα του Συντάγματος του 1975 έχουν ως εξής:

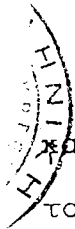
Άρθρο 3

"1. Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με την Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως και με

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού, τηρεί απαρσάλευ-
τα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς
κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοι-
κείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και
από την Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτήν και
συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλη-
σίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της
29 Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξεως της 4 Σεπτεμ-
βρίου 1928.

2. Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορι-
σμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις
της προηγουμένης παραγράφου.

3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίω-
το. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγο-
ρεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της
Ελλάδος και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας της Κων-
σταντινουπόλεως."

Άρθρο 13

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι
απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαι-
ωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κα-
θενός.

2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχε-

τικά με την λατρεία της τελούνται ανεμπόδια υπό την προστασία των νόμων. Η ασκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει την δημοσία τάξη και τα χρυστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και τις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.

4. Κανένας δεν μπορεί, εξ αιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.

5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του."

14. Η Ανατολική Ορθόδοξος του Χριστού Εκκλησία κατά την διάρκεια τεσσάρων περίπου αιώνων ξένης κατοχής συμβόλιζε την διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας, έλαβε ενεργό μέρος στον αγώνα του ελληνικού λαού για απελευθέρωση, σε βαθμό που ο ελληνισμός μέχρι ενός σημείου έχει ταυτισθεί με την ορθόδοξη πίστη.

Ένα βασιλικό διάταγμα της 23.7.1833 με τίτλο "Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Ελληνικής Εκκλησίας" όριζε την ορθόδοξη εκκλησία ως "αυτοκέφαλη". Διαδοχικά τα συντάγματα της Ελλάδας

αναφέρονται στην Εκκλησία ως "επικρατούσα". Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού είναι μέλος της επικρατούσας εκκλησίας και σύμφωνα με την ελληνική αντίληψη αντιπροσωπεύει de jure και de facto την θρησκεία του ίδιου του κράτους, του οποίου διεξάγει ένα μεγάλο αριθμό διοικητικών και εκπαιδευτικών λειτουργιών (δίκαιο περί γάμων και οικογενειακό δίκαιο, υποχρεωτική εκπαίδευση στα θρησκευτικά, όρκoi που δίδονται από μέλη της κυβερνήσεως κλπ.). Ο ρόλος της στην δημόσια ζωή αντικατοπτρίζεται μεταξύ άλλων και από την παρουσία του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων στις συνόδους της εκκλησιαστικής ιεραρχίας κατά τις οποίες εκλέγεται ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και από την συμμετοχή των εκκλησιαστικών αρχών σε όλες τις επίσημες εκδηλώσεις του κράτους. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ορκίζεται κατά την ανάληψη των καθηκόντων του σύμφωνα με το ορθόδοξο τυπικό (άρθρο 33, παρ. 2 του Συντάγματος) και το επίσημο εορταστικό είναι εκείνο της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας.

15. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του Οθωνος Α' (1832-62), η Ορθόδοξη Εκκλησία η οποία για πολύ καιρό διαμαρτυρόταν για προπαγάνδα μιας Βιβλικής Εταιρείας εις βάρος των νεαρών ορθόδοξων μαθητών υπέρ της Ευαγγελικής Εκκλησίας, φρόντισε να συμπεριληφθεί μία παράγραφος στο πρώτο Σύνταγμα του 1844 που απαγόρευε "τον προσηλυτισμό και κάθε άλλη ενέργεια εναντίον της επικρατούσας θρησκείας". Τα Συντάγματα του 1864, 1911 και 1952 επανέλαβαν την ίδια διάταξη. Το Σύνταγμα του 1975 απαγο-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ρεύει τον προσπλουτισμό γενικώς (άρθρο 13, παράγραφος 2 στο τέλος - βλέπε παράγραφο 13 ανωτέρω): Η απαγόρευση καλύπτει "όλες τις γνωστές θρησκευτικές" με την έννοια ότι αυτά τα δόγματα δεν είναι απόκρυφα και δεν απαιτείται καμμία τελετή μύσεως για τους νεοφωτιστούς.

2. Νόμοι 1363/1938 και 1672/1939

16. Κατά την διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά (1936-1940) ο προσπλουτισμός ποινικοποιήθηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 4 του αναγκαστικού νόμου 1363/1938. Το επόμενο έτος το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 του νόμου 1672/1939 με το οποίο διευκρινίσθηκε η έννοια του όρου "προσπλουτισμός":

"1. Οποιος προβαίνει σε προσπλουτισμό τιμωρείται με φυλάκιση και πρόστιμο μεταξύ 1.000 και 50.000 δραχμών. Επιπλέον υπόκειται σε αστυνομική επιτήρηση για χρονικό διάστημα μεταξύ 6 μηνών και 1 έτους που θα καθορίζεται από το δικαστήριο που καταδικάζει τον ένοχο.

Η ποινή της φυλάκισης δεν είναι μετατρέψιμη.

2. Με τον όρο "προσπλουτισμός" εννοείται ιδιαίτέρως κάθε έμμεση ή άμεση προσπάθεια επέμβασης στις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός ετεροδόξου ατόμου με σκοπό την μεταβολή αυτών των πεποιθήσεων, δια πάσης φύσεως παροχών ή δι' υποσχέσεως παροχών ή άλλης ηθικής ή υλικής περιθάψεως, δια μέσων απατηλών, ένεκα καταχρήσεως της απειρίας,

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

αμπιστοσύνης, αναγκής, χαμηλού πνευματικού επιπέδου ή αφέλειας.

3. Η διάπραξη ενός τέτοιου εγκλήματος σε σχολείο ή σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή φιλανθρωπικό ίδρυμα συνιστά ιδιαίτέρως επιβαρυντική περίπτωση."

3. Νομολογία

1/. Με μια απόφαση με αριθμό 2276/1953 η ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας έδωσε τον εξής ορισμό του προσηλυτισμού:

"Το άρθρο 1 του Συντάγματος που θεσπίζει την ελευθερία ασκήσεως κάθε γνωστής θρησκείας και της ανεμπόδιστης λατρείας και το οποίο απαγορεύει τον προσηλυτισμό και κάθε άλλη δραστηριότητα που κατευθύνεται εναντίον της επικρατούσης θρησκείας, ήτοι της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας, σημαίνει ότι η απλώς πνευματική διδασκαλία δεν συνιστά προσηλυτισμό έστω και αν επιδεικνύει τα λάθη άλλων θρησκειών και δελεάζει οπαδούς ώστε να απομακρυνθούν από αυτήν και οι οποίοι εγκαταλείπουν τις αρχικές θρησκείες τους οικειοθελώς. Αυτό ισχύει διότι η πνευματική διδασκαλία είναι στην φύση της μια λατρευτική πράξη που εκτελείται ελεύθερα και ανεμπόδιστα. Εξω από αυτήν την πνευματική διδασκαλία, η οποία μπορεί να γίνεται ελεύθερα, κάθε προκαθορισμένη και φορτική προσπάθεια προσέλκυσης οπαδών μακριά από την επικρατούσα θρησκεία με

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

θέσα που είναι είτε παρανομα είτε ηθικώς μεμπτά, συνιστά προσηλυτισμό που απαγορεύεται από την προαναφερθείσα διάταξη του Συντάγματος."

18. Τα Ελληνικά δικαστήρια έχουν δεχθεί ότι πρόσωπα ήσαν ένοχα προσηλυτισμού όταν: παρομοίαζαν τους αγίους με "φιγούρες που διακοσμούν τον τοίχο", τον Άγιο Γεράσιμο με "ένα σώμα παραγεμισμένο με μπαμπάκι" και την Εκκλησία με "ένα θέατρο, μια αγορά, έναν κινηματογράφο", έκαναν κήρυγμα δείχνοντας μια εικόνα που παρουσίαζε ένα πλήθος δυστυχισμένων ανθρώπων με κουρέλια και έλεγαν ότι "έτσι είναι όλοι όσοι δεν δέχονται την πίστη μου" (Άρειος Πάγος, απόφαση 271/1932, Θέμις XVII, σελ.19) υποσχέθηκαν σε ορθόδοξους πρόσφυγες στέγη υπο ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους εάν ασπάζονταν την πίστη των Ουνιτών (Εφετείο Αιγαίου, απόφαση 2950/1930, Θέμις Β σελ.103), προσέφεραν υποτροφία για σπουδές στο εξωτερικό (Άρειος Πάγος, απόφαση 2276/1953), έστειλαν σε ορθόδοξους ιερείς φυλλάδια με την σύσταση να τα διαβάσουν και να εφαρμόσουν το περιεχόμενό τους (Άρειος Πάγος απόφαση 59/1956, Νομικόν Βήμα 1956, αριθμός 4 σελίς 736), διένειμαν "λεγόμενα θρησκευτικά" βιβλία και φυλλάδια δωρεάν προς "αμόρφωτους χωρικούς" ή προς "μικρούς μαθητές" (Άρειος Πάγος, απόφαση 201/1961, Ποινικά Χρονικά XI, σελίς 472), ή υποσχέθηκαν σε μια νεαρή ράπτρια βελτίωση της θέσης της εάν εγκατέλειπε την Ορθόδοξη Εκκλησία, της οποίας οι ιερείς εφέροντο ως εκμεταλλευτές της κοινωνίας" (Άρειος Πάγος, απόφαση 498/1961, Ποινικά Χρονικά XII, σελίς 212).

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Ο Αρειος Πάγος έχει κρίνει ότι ο ορισμός του προσπλυτισμού του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938 δεν αντιβαίνει στην αρχή ότι μόνο ένας νόμος μπορεί να ορίσει ένα έγκλημα και να καθορίσει μία ποινή. Το Πλημμελιοδικείο Πειραιώς την ακολούθησε σε ένα βούλευμα υπ' αριθμ.36/1962 (Εφημερίς Ελλήνων Νομικών, 1962, σελίς 421), προσθέτοντας ότι η έκφραση "ιδιαίτερος" στο άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 (βλέπε παράγρ.16 ανωτέρω) ανεφέρετο στα μέσα που χρησιμοποιεί το πρόσωπο που διαπράττει το έγκλημα και όχι στην περιγραφή της αξιόποινης πράξης.

19. Μέχρι το 1975 ο Αρειος Πάγος εδέχετο ότι ο κατάλογος του άρθρου 4 δέν ήτο εξαντλητικός. Σε μία απόφαση με αριθμό 997/1975 (Ποινικά Χρονικά XXV, σελίς 380) πρόσθεσε την ακόλουθη διευκρίνση:

"... Από τις διατάξεις του εδαφίου 4 συνάγεται ... ότι ο προσπλυτισμός είναι η άμεση ή έμμεση προσπάθεια επηρεασμού των θρησκευτικών πεποιθήσεων με κάποιο από τους τρόπους που αναλυτικώς απαριθμώνται στον Νόμο."

20. Πιο πρόσφατα ορισμένα δικαστήρια καταδίκασαν μάρτυρες του Ιεχωβά με το αιτιολογικό ότι διακήρυσσαν το δόγμα της αιρέσεώς τους "μετά φορτικότητας" και διότι κατηγορούσαν την Ορθόδοξη Εκκλησία ότι αποτελεί "πηγή δεινών για τον κόσμο" (Εφετείο Θεσσαλονίκης, απόφαση 2567/1988), για την είσοδο σε ξένα σπίτια με το πρόσχημα του χριστιανού που επιθυμεί να διαδώσει την καινή Διαθήκη (Πλημμελιοδικείο Φλωρίνης, απόφαση 128/1989) και

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

για προσπάθεια διανομής βιβλίων και βιβλιαρίων σε ένα ορθόδοξο Ιερέα μέσα στο αυτοκίνητό του αφού προηγουμένως τον είχαν σταματήσει (Πλημμελιοδικείο Λασηθίου, απόφαση 357/1990).

Σε μία απόφαση με αριθμό 1304/1982 (Ποινικά Χρονικά XXXII, σελίς 502) αφ' ετέρου, ο Αρειος Πάγος απέρριψε μία απόφαση του Εφετείου Αθηνών (αριθμός 5434/1981) ως νομικώς αβάσιμη διότι όταν κατεδίκασε ένα μάρτυρα του Ιεχωβά, το Εφετείο απλώς επανέλαβε την διατύπωση του κατηγορητηρίου και μ' αυτόν τον τρόπο δεν εξήγησε τον τρόπο με τον οποίο "η μετά φορτικότητα διδασκαλία των δογμάτων της αιρέσεως των μαρτύρων του Ιεχωβά" ή "η διανομή των βιβλίων της αιρέσεως με συμβολική τιμή" είχαν αποτελέσει προσπάθεια επέμβασης στις θρησκευτικές πεποιθήσεις των μνηυτών ή έδειξαν πως ο κατηγορούμενος είχε εκμεταλλευθεί την "απειρία" και "χαμηλό πνευματικό επίπεδο". Ο Αρειος Πάγος ανέπεμψε την υπόθεση σε διαφορετική σύνθεση του Εφετείου η οποία και αθώωσε τον κατηγορούμενο.

Ομοίως πολλές δικαστικές αποφάσεις έχουν δεχθεί ότι το έγκλημα του προσηλυτισμού δεν διεπράχθη σε περιπτώσεις που απλώς είχε λάβει χώρα συζήτηση σχετικά με τις πεποιθήσεις των μαρτύρων του Ιεχωβά, είχαν διανεμηθεί φυλλάδια από πόρτα σε πόρτα (Εφετείο Πατρών, απόφαση 137/1988) ή στο δρόμο (Εφετείο Λαρίσης, απόφαση 749/1986) ή όπου είχαν εξηγηθεί οι θεωρίες της αιρέσεως προς ένα ορθόδοξο χριστιανό χωρίς να τον παραπλανήσουν (Πλημμελιοδικείο Τρικάλων, απόφαση 186/1986). Τέλος έχει γίνει δεκτό ότι το να είναι κανείς "αμόρφωτος χωρικός"

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

δεν επαρκεί για να στοιχειοθετηθεί ή "αφέλεια" που μνημονεύει το άρθρο 4 του προσώπου προς το οποίο απευθύνεται ο προσηλυτιστής (Αρειος Πάγος, απόφαση 1155/1978).

21. Μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1975 οι μάρτυρες του Ιεχωβά ξεκίνησαν νομικές ενέργειες για να αμφισβητήσουν την συνταγματικότητα του άρθρου 4 του νόμου 1363/1938. Παραπονεθηκαν ότι η περιγραφή του εγκλήματος ήταν αφηρημένη, αλλά πάνω απ' όλα είχαν αντίρρηση για τον τίτλο του νόμου, που ανέφερε ότι ο νόμος είχε ως σκοπό την διαψύλαξη των άρθρων 1 και 2 του Συντάγματος που ίσχυε τότε (το Σύνταγμα του 1911 - βλέπε παράγραφο 12 ανωτέρω), που απαγόρευε τον προσηλυτισμό εναντίον της επικρατούσης θρησκείας. Στο ισχύον Σύνταγμα αυτή η απαγόρευση εκτείνεται σε όλες τις θρησκείες και επι πλέον δεν περιλαμβάνεται πλέον στο κεφάλαιο που αφορά την θρησκεία αλλά στο κεφάλαιο που ασχολείται με τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και ιδιαιτέρως το άρθρο 13, που εγγυάται την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης.

Τα δικαστήρια πάντοτε απέρριπταν αυτές τις ενστάσεις αντισυνταγματικότητας έστω και αν στην νομική βιβλιογραφία είχαν υποστηριχθεί ευρέως.

III. Οι Μάρτυρες του Ιεχωβά στην Ελλάδα

22. Το κίνημα των μαρτύρων του Ιεχωβά εμφανίστηκε στην Ελλάδα στην αρχή του 20 αιώνα. Τα μέλη του υπολογίζεται σήμερα ότι είναι μεταξύ 25.000 και 70.000. Τα μέλη ανήκουν σε μιά από τις

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

338 εκκλησιαστικές κοινότητες, η πρώτη από τις οποίες ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1922.

23. Μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1975 το Συμβούλιο της Επικρατείας σε πολλές περιπτώσεις έχει αποφανθεί ότι οι μάρτυρες του Ιεχωβά εμπίπτουν στον ορισμό της "γνωστής θρησκείας" (αποφάσεις 2105 και 2106/1975, 4635/1977, 2484/1980, 4620/1985, 790 και 3533/1986 και 3601/1990). Μερικά πρωτοβάθμια δικαστήρια εν τούτοις συνεχίζουν να εκδίδουν αντίθετες αποφάσεις (Πλημμελειόδικείο Ηρακλείου, αποφάσεις 272/1984 και 87/1986). Το 1986 το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε (στην απόφαση 3533/1986) ότι μια υπουργική απόφαση που αρνείται τον διορισμό ενός μάρτυρα του Ιεχωβά σε θέση καθηγητού των Νέων Ελληνικών ήταν αντίθετη προς την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και ως εκ τούτου προς το Ελληνικό Σύνταγμα.

24. Σύμφωνα με στατιστικές που έδωσε ο αιτών, 4.400 μάρτυρες του Ιεχωβά έχουν συλληφθεί μεταξύ 1975 (οπότε αποκαταστάθηκε η δημοκρατία) και 1992, και 1233 από αυτούς παραπέμφθηκαν σε δίκη και 208 καταδικάστηκαν. Ενωρίτερα, ορισμένοι μάρτυρες του Ιεχωβά είχαν καταδικασθεί βάσει του Νόμου 117/1936 για την πρόληψη του κομμουνισμού και των συνεπειών του, και του Νόμου 1075/1938 για την διατήρηση της κοινωνικής τάξης.

Η κυβέρνηση δεν έχει αμφισβητήσει τα στοιχεία του αιτούντος. Ωστόσο παρατήρησε ότι υπάρχει μιά μείωση στην συχνότητα των καταδικών μαρτύρων του Ιεχωβά: μόνο 7 από τους 260 που

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

συνελήφθησαν καταδικασθηκαν το 1991 και το 1992.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

25. Ο κ Μ.Κ. υπέβαλε αίτηση προς την επιτροπή στις 22 Αυγούστου 1988. Ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του για προσηλυτισμό παραβίαζε τα δικαιώματα που εξασφαλίζονται από τα άρθρα 7, 9 και 10 της συμβάσεως. Βασιζόταν επίσης στα άρθρα 5, παράγραφος 1 και 6 παράγραφοι 1 και 2.

26. Η επιτροπή έκρινε την αίτηση 14307/88 ως παραδεκτή την 7.12.1990 εκτός από το μέρος της που αφορά τις καταγγελίες βάσει των άρθρων 5 και 6, το οποίο εκήρυξε απαράδεκτο ως προδήλως αβάσιμο. Στην αναφορά της στις 3.12.1991 (που έγινε δυνάμει του άρθρου 31) η επιτροπή εξέφρασε την γνώμη ότι

(α) Δεν υπήρξε παράβαση του άρθρου 7 (με ψήφους 11 έναντι 2),

(β) Υπήρξε παράβαση του άρθρου 9 (ομοφώνως), και

(γ) Δεν ανεψύν ξεχωριστό θέμα δυνάμει του άρθρου 10 (με ψήφους 12 έναντι μίας).

Το πλήρες κείμενο της γνώμης της επιτροπής και των δύο ξεχωριστών γνώμων που περιέχονται στην αναφορά υπάρχει ως παράρτημα της παρούσης αποφάσεως.⁴

⁴ Σημείωση του Γραμματέως: Για πρακτικούς λόγους, το παράρτημα μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

27. Ο κ Μ.Κ. διαμαρτύρεται για την καταδίκη του για προσηλυτισμό. Θεωρεί ότι αντιβαίνει στα άρθρα 7, 9 και 10 της συμβάσεως και στο άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 9.

I. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 9

28. Οι καταγγελίες του αιτούντος κυρίως αφορούσαν τον περιορισμό στην θρησκευτική του ελευθερία. Το δικαστήριο ως εκ τούτου θα αρχίσει εξετάζοντας τα ζητήματα που αφορούν το άρθρο 9, το οποίο προβλέπει:

"1. Κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αλλαγής της θρησκείας και των πεποιθήσεων και την ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή πεποιθήσεως, μεμονωμένα ή από κοινού με άλλους, στην λατρεία, στην διδασκαλία, στην πρακτική και στην τήρηση των τύπων.

2. Η ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων ενός προσώπου υπόκειται μόνο στους περιορισμούς που προβλέπονται από τον νόμο και που απαιτούνται

τημα αυτό θα υπάρχει μόνον στην έντυπη μορφή της αποφάσεως (τόμος 260-Α της Σειράς Α των Δημοσιεύσεων του Δικαστηρίου), αντίγραφο όμως της εκθέσεως είναι διαθέσιμο από την γραμματεία.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

... ότι μια δημοκρατική κοινωνία προς όφελος της δημόσιας ασφάλειας, για την προστασία της δημόσιας τάξης, υγείας ή ηθικής, ή για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων."

29. Ο αιτών δεν ισχυρίσθηκε μόνον ότι υπήρξε εσφαλμένη εφαρμογή στην περίπτωση του του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938. Οι προτάσεις του επικεντρώθηκαν στο ευρύτερο πρόβλημα του εάν ο νόμος αυτός ήταν συμβατός με το δικαίωμα που προέβλεπε το Άρθρο 9 της Συμβάσεως το οποίο όπως ισχυρίζεται, αποτελώντας μέρος του Ελληνικού Δικαίου από το 1953, υπερισχύει βάσει του Συντάγματος κάθε αντιθέτου νόμου. Παρατήρησε την λογική και νομική δυσκολία στην χάραξη μίας έστω και ασαφούς διαχωριστικής γραμμής μεταξύ προσηλυτισμού και ελευθερίας στην αλλαγή της θρησκείας ή των πεποιθήσεων ενός ανθρώπου και της εκδήλωσης αυτών είτε μεμονωμένα είτε από κοινού με άλλους δημοσίως ή ιδιωτικώς, πράγμα που περιλαμβάνει όλες τις μορφές της διδασκαλίας, της δημοσιοποίησης και του κηρύγματος που γίνεται μεταξύ των ανθρώπων. Η απαγόρευση του προσηλυτισμού, ο οποίος ποινικοποιήθηκε κατά την διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, ήταν όχι μόνον αντισυνταγματική — ισχυρίσθηκε ο κ Κοκκινάκης — αλλά απετέλεσε μαζί με άλλες διατάξεις του νόμου 1363/1938 "ένα οπλοστάσιο απαγορεύσεων και απειλών τιμωρίας" που απειλούσαν τους οπαδούς άλλων πεποιθήσεων και άλλων πίστεων.

Ο κ Μ.Κ. καταγγέλλει τέλος την επιλεκτική εφαρμογή αυτού του νόμου από τις διοικητικές και δικαστικές αρχές. Θα

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

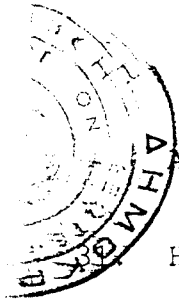
επηρενούσε "ακόμη και την πλέον ευφάνταστη ακαδημαϊκή υπόθεση"
να φαντασθούμε για παράδειγμα την δυνατότητα να καταγγείλει
ένας καθολικός ιερέας ή ένας προτεστάντης κληρικός έναν ορθό-
δοξο χριστιανό που προσπάθησε να προσελκύσει ένα μέλος του
ποιμνίου του μακριά από αυτόν. Είναι ακόμη λιγότερο πιθανό να
ασκηθεί δίωξη εναντίον ενός ορθοδόξου χριστιανού για προσηλυ-
τισμό υπέρ της "επικρατούσας θρησκείας".

30. Κατά την Κυβέρνηση υπάρχει ελευθερία για άσκηση όλων των
θρησκειών στην Ελλάδα, οι οπαδοί μίας θρησκείας είχαν το δι-
καίωμα τόσο να εκφράζουν τις πεποιθήσεις τους ελεύθερα όσο και
να προσπαθούν να επηρεάσουν τις πεποιθήσεις άλλων δεδομένου
ότι η χριστιανική μαρτυρία είναι καθήκον όλων των εκκλησιών
και όλων των χριστιανών. Υπάρχει ωστόσο μια ριζική διαφορά
μεταξύ της μαρτυρίας και "του αθέμιτου προσηλυτισμού" δηλαδή
του προσηλυτισμού με την χρήση παραπλανητικών, αναξιόπιστων
και ανήθικων τρόπων όπως η εκμετάλλευση της ένδειας, του χαμη-
λού πνευματικού επιπέδου και της απειρίας των συνανθρώπων. Το
άρθρο 4 απαγόρευε αυτού του είδους τον προσηλυτισμό - τον "κα-
κώς εννοούμενο" (misplacéd) προσηλυτισμό στον οποίο αναφέρεται
το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην απόφαση της 7.12.1976 (σειρά Α,
αριθμ.23, σελίς 28, παράγραφος 54) επί της υποθέσεως Kjeldsen,
Busk Madsen και Redersen κατά Δανίας - και όχι την ευθεία
θρησκευτική διδασκαλία. Είναι αυτός ακριβώς ο ορισμός του
προσηλυτισμού που έχουν υιοθετήσει τα Ελληνικά δικαστήρια.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Γενικές αρχές

Η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας όπως διασφαλίζεται με το άρθρο 9, είναι ένα από τα θεμέλια μίας "δημοκρατικής κοινωνίας" με την έννοια της Συμβάσεως. Όσον αφορά την θρησκευτική της διάσταση, είναι ένα από τα ζωτικότερα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητα των πιστών και την αντίληψη τους για την ζωή, αλλά είναι επίσης ένα πολύτιμο στοιχείο για τους αθεϊστές, τους αγνωστικιστές, τους σκεπτικιστές και τους αδιάφορους. Ο πλουραλισμός, απαραίτητο στοιχείο της δημοκρατικής κοινωνίας, που έχει ακριβά κερδηθεί, εξαρτάται από αυτήν.

Παρά το γεγονός ότι η θρησκευτική ελευθερία είναι κυρίως ένα θέμα ατομικής συνείδησης, υποδηλώνει επίσης μεταξύ άλλων και ελευθερία της "εκδήλωσης της θρησκείας" κάποιου ανθρώπου. Η μαρτυρία λόγων και πράξεων είναι συνδεδεμένη με την ύπαρξη των θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 9, η ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας κάποιου ανθρώπου δεν ασκείται μόνο από κοινού με άλλους, "δημοσία" και μέσα στον κύκλο ανθρώπων με τους οποίους συμπεριζεται κανείς την πίστη αλλά μπορεί να γίνει "μεμονωμένα" και "ιδιωτικά". Περαιτέρω περιέχει κατ' αρχήν το δικαίωμα να προσπαθεί κανείς να πείσει τον γείτονά του, π.χ. δια "διδασκαλίας" διότι σε αντίθετη περίπτωση η "ελευθερία να αλλάξει {κανείς} θρησκεία ή πίστη" που προστατεύεται από το

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Άρθρο 9 θα παρέμενε πιθανώς γραμμα κενό.

32. Οι απαιτήσεις του άρθρου 9 αντικατοπτρίζονται στο Ελληνικό Σύνταγμα στον βαθμό που το άρθρο 13 αυτού δηλώνει ότι η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη και ότι υπάρχει ελευθερία ασκήσεως κάθε γνωστής θρησκείας (βλέπε παράγραφο 13 ανωτέρω). Συνεπώς οι μάρτυρες του Ιεχωβά απολαμβάνουν τόσο το καθεστώς μίας "γνωστής θρησκείας" όσο και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από αυτό όσον αφορά την τήρηση των θρησκευτικών τελετών (βλέπε παραγράφους 22-23 ανωτέρω).

33. Η θεμελιακή φύση των δικαιωμάτων που εγγυάται το άρθρο 1 παράγραφος 1 αντανakλάται επίσης στην διατύπωση της παραγράφου που προβλέπει για τον περιορισμό αυτών. Αντίθετα με τις δεύτερες παραγράφους των άρθρων 8, 10 και 11 που καλύπτουν όλα τα δικαιώματα που αναφέρονται στις πρώτες παραγράφους αυτών των άρθρων, η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 9 αναφέρεται μόνον στην "ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή της πίστης". Κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζει ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία όπου συνυπάρχουν διάφορες θρησκείες μέσα σε έναν και τον αυτό πληθυσμό, είναι αναγκαίο να υπάρχουν περιορισμοί στην ελευθερία αυτή με σκοπό να συνδιαλέγονται τα συμφέροντα των διαφόρων ομάδων και να εξασφαλίζεται ότι γίνονται σεβαστές οι πεποιθήσεις καθενός.

34. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, τέτοιοι περιορισμοί υπήρχαν στο Ελληνικό νομικό σύστημα. Το άρθρο 13 του Συντάγματος του 1975

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

απαγόρευσε τον προσηλυτισμό σε σχέση με όλες τις θρησκείες αδιακρίτως, και το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 που ποινικοποιεί αυτήν την απαγόρευση διατηρήθηκε από αρκετές διαδοχικές δημοκρατικές κυβερνήσεις παρά τις ιστορικές και πολιτικές ρίζες του. Μόνος στόχος του άρθρου 4 ήταν να προστατεύει τις πεποιθήσεις των άλλων από δραστηριότητες που απειλούσαν την αξιοπρέπεια και την προσωπικότητά τους.

35. Το Δικαστήριο θα περιορίσει την προσοχή του όσο είναι δυνατόν στο θέμα που τίθεται από την συγκεκριμένη υπόθεση που εκδικάζει. Πρέπει ωστόσο να δει τις προηγούμενες διατάξεις δεδομένου ότι οι πράξεις που καταγγέλλονται από τον αιτούντα οφείλονται στην εφαρμογή αυτών (βλέπε κατ' αναλογία την απόφαση της 16.12.1992, σειρά Α, αριθ.253-Β, σελίς 42, παράγραφος 31 επί της υποθέσεως de Geouffre de la Pradelle κατά Γαλλίας).

B. Εφαρμογή των αρχών

36. Η επιβληθείσα ποινή από το Πλημμελιοδικείο Λασηθίου που εν συνεχεία μειώθηκε από το Εφετείο Κρήτης (βλέπε παραγράφους 9-10 ανωτέρω) αποτελεί επέμβαση στην άσκηση του δικαιώματος του κ. Μ.Κ. της "ελευθερίας της εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεών [του]". Μιά τέτοια επέμβαση είναι αντίθετη στο άρθρο 9 εκτός εάν "προβλέπεται από τον νόμο" που προστατεύει ένα ή περισσότερους από τους νόμιμους σκοπούς της παραγράφου 2 και είναι "αναγκαίος για μιά δημοκρατική κοινωνία" για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

"Προβλέπεται από τον νόμο"

Ο αιτών είπε ότι οι ισχυρισμοί του σχετικά με το άρθρο 7 ίσχυαν επίσης και για την φράση "προβλέπεται από τον νόμο". Το Δικαστήριο ως εκ τούτου θα τους εξετάσει από αυτήν την άποψη.

38. Ο κ Μ.Κ. αμφισβητεί αυτήν καθ' εαυτήν την διατύπωση του άρθρου 4 του νόμου 1363/1938, επικρίνει την απουσία περιγραφής της "αντικειμενικής υποστάσεως" του εγκλήματος του προσπλυτισμού. Πιστεύει ότι αυτό είναι εσκεμμένο δεδομένου ότι είναι δυνατό κάθε είδους θρησκευτική συζήτηση ή επικοινωνία να ενταχθεί σ' αυτήν την διάταξη. Ανεπέρθηκε στον κίνδυνο της "διασταλτικής" εφαρμογής από την αστυνομία και συχνά από τα δικαστήρια των ασαφών όρων του άρθρου όπως "ιδιαιτέρως" και "έμμεση προσπάθεια" να επέμβει στις θρησκευτικές πεποιθήσεις άλλων. Το να τιμωρείται ένας μη Ορθόδοξος Χριστιανός ακόμα και όταν προσφέρει "ηθική ή υλική περίθαλψη" ήταν ισοδύναμο με το να τιμωρείται μιά πράξη που επιβάλλεται από κάθε θρησκεία και που ο ίδιος ο Ποινικός Κώδικας απαιτεί σε ορισμένες περιπτώσεις ανάγκης. Ο Νόμος 1672/1939 (βλέπε παράγραφο 16 ανωτέρω) είχε αφαιρέσει από το άρθρο 4 την "επαναλαμβανόμενη πολυλογία του", είχε διατηρήσει όλες τις "κατ' επέκταση εκφράσεις που περιλαμβάνουν τα πάντα", απλώς χρησιμοποιώντας ένα πιο συνοπτικό αλλά εξ ίσου "σχολαστικό" στυλ που είχε ως στόχο να εξασφαλίσει ότι οι μη Ορθόδοξοι Χριστιανοί θα παρέμεναν μόνιμως φεμωμένοι. Ως εκ τούτου, κανένας πολίτης δεν μπορούσε να ρυθμίσει την συμπεριφορά του με βάση αυτόν τον νόμο.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Περαιτέρω, το άρθρο 4 του Νομού 1363/1938 ήταν αντίθετο προς το άρθρο 13 του Συντάγματος.

39. Η Κυβέρνηση αφ' ετέρου, ισχυρίσθηκε ότι το άρθρο 4 όριζε με ακρίβεια και συγκεκριμένα τον προσπλυτισμό. Απαρίθμησε όλα τα συστατικά του εγκλήματος. Η χρήση της επιρρηματικής φράσεως "ιδιαίτερως" ήταν άνευ σημασίας, δεδομένου ότι αφορούσε μόνον τα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να διαπραχθεί το έγκλημα, άλλωστε ενδεικτικές απαριθμήσεις τέτοιου είδους περιλαμβάνονται πολύ συχνά στους ποινικούς νόμους.

Τέλος, η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος δεν έλειπε αλλά συνίστατο στην προσπάθεια αλλαγής των ουσιαστικών στοιχείων των θρησκευτικών πεποιθήσεων άλλων.

40. Το δικαστήριο έχει ήδη παρατηρήσει ότι η λεκτική διατύπωση πολλών νόμων δεν είναι απολύτως ακριβής. Η ανάγκη να αποφεύγεται η υπερβολική ακαμψία και να παρακολουθούνται οι μεταβαλλόμενες συνθήκες σημαίνει ότι πολλοί νόμοι αναπόφευκτα περιέχουν όρους που κατά το μάλλον ή ήττον είναι ασαφείς (βλέπε π.χ. και κατ' αναλογία, την απόφαση της 24.5.1988, σειρά Α αριθ. 133, σελίς 20, παράγραφος 29, επί της υποθέσεως Muller κλπ κατά Ελβετίας). Οι διατάξεις του ποινικού νόμου περί προσπλυτισμού εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία. Η ερμηνεία και η εφαρμογή αυτών των νόμων επαψίεται στην πρακτική.

Στην προκειμένη περίπτωση υπήρχε ήδη μία διαμορφωμένη εθνική νομολογία (βλέπε παραγράφους 17-20 ανωτέρω). Η νομολο-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

για αυτή που ήταν δημοσιευμένη και προσέτι συμπληρώνει το γράμμα του άρθρου 4 και ήταν τέτοια που έδινε την δυνατότητα στον κ. Μ.Κ. να ρυθμίσει την διαγωγή του στην υπόθεση.

Όσον αφορά την συνταγματικότητα του άρθρου 4 του νόμου 1363/1938 το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι κατά κύριο λόγο είναι αρμοδιότητα των εθνικών αρχών και ιδιαιτέρως των δικαστηρίων να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν το εθνικό δίκαιο (βλέπε την πιο πρόσφατη περίπτωση, την απόφαση της 16.12.1992, σειρά Α, αριθ. 252, σελίς 18 παράγραφος 42 της υποθέσεως Χατζηναστασί-ου κατά Ελλάδος). Τα Ελληνικά δικαστήρια που ασχολούνται με το θέμα έχουν αποφασίσει ότι δεν υπάρχει αντισυνταγματικότητα (βλέπε παράγραφο 21 ανωτέρω).

41. Το καταγγελλόμενο μέτρο ήταν ως εκ τούτου "προβλεπόμενο από τον νόμο" με την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2 της Συμβάσεως.

2. Νόμιμος σκοπός

42. Η Κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι ένα δημοκρατικό κράτος πρέπει να εξασφαλίζει την ειρηνική απόλαυση των προσωπικών ελευθεριών όλων όσων ζούν στην επικράτειά του. Εάν συγκεκριμένα δεν επαγρυπνούσε για την προστασία των θρησκευτικών πεποιθήσεων και της αξιοπρέπειας ενός προσώπου από προσπάθειες επηρεασμού με ανήθικα και απατηλά μέσα, το άρθρο 9, παράγραφος 2 θα ήταν στην πραγματικότητα εντελώς ανίσχυρο.

43. Στις προτάσεις του αιτούντος, η θρησκεία ήταν μέρος της "συνεχώς ανανεούμενης ροής ανθρώπινης σκέψης" και ήταν αδύνατον να την αντιληφθεί έξω από τον δημόσιο διάλογο. Μια δίκαιη ισορροπία ατομικών δικαιωμάτων θα καθιστούσε αναγκαίο να γίνει αποδεκτό ότι οι σκέψεις των άλλων θα μπορούσαν να υποβληθούν σε ένα ελάχιστο επηρεασμό, αλλιώς το αποτέλεσμα θα ήταν μια "παράξενη κοινωνία βουβών ζώων που δεν θα σκέφτονταν τίποτα άλλο παρά ... να μη εκφράζουν τις σκέψεις τους, να μιλούν αλλά να μην επικοινωνούν και να υπάρχουν αλλά ... να μην συν-υπάρχουν".

44. Εχοντας υπ' όψη τις περιστάσεις της υποθέσεως και τους όρους των αποφάσεων των αρμοδίων δικαστηρίων, το Δικαστήριο κρίνει ότι το προσβαλλόμενο μέτρο είχε ληφθεί για την επίτευξη ενός νόμιμου σκοπού σύμφωνα με το Άρθρο 9 παράγραφος 2, ήτοι την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων, όπως υποστηρίζει η κυβέρνηση.

3. "Αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία"

45. Ο κ Μ.Κ. δεν θεωρεί αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία να απαγορεύεται το δικαίωμα ενός συμπολίτη να μιλήσει με τον γείτονά του όταν το θέμα έρχεται στην θρησκεία. Ήταν περίεργος να μάθει πώς μια συζήτηση που γίνεται με πειστικότητα και βασίζεται στα ιερά βιβλία που είναι κοινά για όλους τους χριστιανούς είναι δυνατόν να παραβιάσει τα δικαιώματα άλλων. Η κ Κ. ήταν μιά έμπειρη, ενήλικη γυναίκα με

πνευματικές ικανότητες. Δεν είναι δυνατόν, χωρίς να προσβάλλονται θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, να θεωρείται ποινικό αδίκημα για ένα μάρτυρα του Ιεχωβά να έχει μια συνομιλία με την σύζυγο ενός ψάλτη. Επι πλέον, το Εφετείο Κρήτης, αν και τα περιστατικά που ετέθησαν υπ' όψη του ήταν ακριβή και απολύτως σαφή δεν πέτυχε να προσδιορίσει την άμεση ή έμμεση ψύση της προσπάθειας του αιτούντος να επέρθει στις θρησκευτικές πεποιθήσεις του μηνυτού. Η αιτιολόγηση έδειχνε ότι είχε καταδικάσει τον αιτούντα "όχι για κάτι που είχε κάνει, αλλά για κάτι που ήταν".

Η Επιτροπή δέχθηκε αυτόν τον ισχυρισμό κατ' ουσίαν.

46. Η Κυβέρνηση αντιθέτως ισχυρίσθηκε ότι τα Ελληνικά δικαστήρια βασίσθηκαν σε ολοφάνερα γεγονότα τα οποία συνέστησαν το έγκλημα του προσηλυτισμού: Η εμμονή του κ Μ.Κ. να εισέλθει στην οικία της κ Κ. με ψευδή πρόφαση, ο τρόπος με τον οποίον την προσήγγισε ώστε να αποκτήσει την εμπιστοσύνη της και η "επιτήδεια" ανάλυση των Γραφών που έγινε με τρόπο ώστε να "παραπλανήσει" την μηνύτρια, η οποία δεν διαθέτει "επαρκείς δογματικές βάσεις" (βλέπε παραγράφους 9-10 ανωτέρω). Η Κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι εάν το Κράτος παρέμενε αδιάφορο στις προσβολές της θρησκευτικής ελευθερίας, θα μπορούσε να προκληθεί μεγάλη αναταραχή με πιθανή διατάραξη της κοινωνικής ειρήνης.

47. Το Δικαστήριο παγίως δέχεται ότι θα πρέπει να αφήνεται

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

στα συμβαλλόμενα κράτη ένα ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως για την αξιολόγηση της ύπαρξης και της έκτασης της ανάγκης παρέμβασης, αλλά αυτό το περιθώριο υπόκειται σε ευρωπαϊκή εποπτεία, που καλύπτει τόσο την νομοθεσία όσο και τις αποφάσεις με τις οποίες εφαρμόζεται, ακόμη και εκείνες που εκδίδονται από ένα ανεξάρτητο δικαστήριο. Αποστολή του Δικαστηρίου είναι να κρίνει εάν τα λαμβανόμενα σε εθνικό επίπεδο μέτρα είναι δικαιολογημένα κατ' αρχήν και κατ' αναλογία.

Για να αποφασίσει πάνω στο τελευταίο αυτό σημείο, το Δικαστήριο πρέπει να σταθμίσει τις απαιτήσεις για προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων εν σχέσει με την συμπεριφορά για την οποία ο αιτών κατηγορήθηκε. Κατά την άσκηση της εποπτικής δικαιοδοσίας του, το Δικαστήριο πρέπει να σταθμίσει τις προσβαλλόμενες δικαστικές αποφάσεις σε σχέση με το σύνολο του φακέλου (βλέπε μεταξύ άλλων και κατ' αναλογίαν, την απόφαση της 22.2.1989, σειρά Α, αριθ. 149, σελίς 12, παράγραφος 28 επί της υποθέσεως Barfod κατά Δανίας).

48. Κατ' αρχάς, πρέπει να υπάρξει μία διάκριση μεταξύ της χριστιανικής μαρτυρίας και του αθέμιτου προσηλυτισμού. Η πρώτη αντιστοιχεί σε αληθή ευαγγελισμό, τον οποίο μία έκθεση που συντάχθηκε το 1956 υπο την αιγίδα του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών περιγράφει ως αποστολή ουσιώδους σημασίας και ευθύνη κάθε Χριστιανού και κάθε Εκκλησίας. Ο τελευταίος αντιπροσωπεύει μία διαφθορά ή παραμόρφωση αυτού. Σύμφωνα με την ίδια έκθεση ο προσηλυτισμός μπορεί να έχει μορφή δραστηριοτήτων που

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

προσφέρουν υλικά ή κοινωνικά πλεονεκτήματα με σκοπό να αποκτηθούν νέα μέλη για μιά Εκκλησία ή της άσκησης αθέμιτης πίεσης σε ανθρώπους που βρίσκονται σε απόγνωση ή σε ανάγκη, μπορεί ακόμη και να περιλαμβάνει την χρήση βίας ή πλύσης εγκεφάλου. Γενικότερα δεν συμβαδίζει με τον σεβασμό της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης, και της θρησκείας των άλλων.

Λεπτομερής εξέταση του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938 δείχνει ότι τα σχετικά κριτήρια που έχει υιοθετήσει η Ελληνική νομοθεσία είναι εναρμονισμένα με τα ανωτέρω εάν και στον βαθμό που προορίζονται μόνο για να τιμωρούν τον αθέμιτο προσηλυτισμό, τον οποίο το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να ορίσει θεωρητικώς στην παρούσα υπόθεση.

49. Το Δικαστήριο σημειώνει ωστόσο, ότι στο αιτιολογικό των αποφάσεων των Ελληνικών δικαστηρίων η ευθύνη του αιτούντος στοιχειοθετείται δια της απλής επαναλήψεως του κειμένου του άρθρου 4 και δεν ορίζεται επαρκώς με ποίον τρόπο ο κατηγορούμενος αποπειράθηκε να πείσει τον γείτονά του με αθέμιτα μέσα. Κανένα από τα περιστατικά που αναφέρονται δεν επιτρέπει αυτή την διαπίστωση.

Υπ' αυτήν την έννοια δεν αποδεικνύεται ότι η καταδίκη του αιτούντος ήταν δικαιολογημένη υπο τις περιστάσεις της υποθέσεως από μία πιεστική κοινωνική ανάγκη. Το προσβαλλόμενο μέτρο ως εκ τούτου δεν φαίνεται να είναι ανάλογο προς τον νόμιμο επιδιωκόμενο σκοπό ή κατά συνέπεια "αναγκαίο σε μιά δημοκρατι-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

κοινωνία... για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων".

50. Εν κατακλείδι, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Συμβάσεως.

II. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 7

51. Ο κ. Μ.Κ. επίσης στηρίχθηκε στο άρθρο 7 που προβλέπει:

"1. Κανένας δεν θα θεωρηθεί ένοχος ποινικού αδικήματος για πράξη ή παράλειψη που δεν συνιστά ποινικό αδίκημα δυνάμει του εθνικού ή του διεθνούς δικαίου κατά τον χρόνο της διαπράξεώς της. Ούτε θα επιβάλλεται βαρύτερη ποινή απο εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο της διαπράξεως του ποινικού αδικήματος.

2. Το παρόν άρθρο δεν εμποδίζει την δίκη και τιμωρία οποιουδήποτε προσώπου για πράξη ή παράλειψη που κατά τον χρόνο της διαπράξεώς της αποτελούσε ποινικό αδίκημα σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου που αναγνωρίζονται από τα πολιτισμένα έθνη."

Στις προτάσεις του ισχυριζόταν ότι για να είναι μιά ποινική διάταξη εναρμονισμένη με αυτό το άρθρο, θα έπρεπε να είναι επαρκώς ακριβής και σαφής (βλέπε παραγράφους 37-38 ανωτέρω). Αυτό δεν συμβαίνει όπως λέει με το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

52. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το άρθρο 7, παραγράφος 1 της Συμβάσεως δεν περιορίζεται στο να απαγορεύει την αναδρομική εφαρμογή του ποινικού δικαίου επί ζημιά ενός κατηγορουμένου. Περιέχει επίσης και γενικότερα την αρχή ότι μόνο ο νόμος μπορεί να ορίσει ένα έγκλημα και να προσδιορίσει μιά ποινή (nullum crimen, nulla poena sine lege) και την αρχή ότι το ποινικό δίκαιο δεν πρέπει να ερμηνεύεται "κατά τρόπον διασταλτικό" επί ζημιά ενός κατηγορουμένου π.χ. κατ' αναλογίαν. Από αυτά έπεται ότι ένα έγκλημα θα πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένο στον νόμο. Η συνθήκη αυτή ικανοποιείται όταν το άτομο μπορεί να γνωρίζει από την διατύπωση της σχετικής διατάξεως και εάν χρειάζεται με την βοήθεια της ερμηνείας που της δίνουν τα δικαστήρια, ποιές πράξεις και παραλείψεις τον καθιστούν υπεύθυνο.

Φαίνεται ότι στην παρούσα υπόθεση αυτό συνέβαινε. Εν προκειμένω το Δικαστήριο αναφέρεται στις παραγράφους 40-41 της παρούσης αποφάσεως.

53. Εν κατακλείδι, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 7 της Συμβάσεως.

III. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 10

54. Περαιτέρω ο αιτών στηρίχθηκε στην ελευθερία της εκφράσεως που εξασφαλίζεται με το άρθρο 10. Η καταδίκη του, είπε, θα έπληττε όχι μόνο την διάδοση των θρησκευτικών του αντιλήψεων αλλά και την διάδοση γενικότερων κοινωνικοφιλοσοφικών αντιλή-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ψεων, δεδομένου ότι το Εφετείο Κρήτης σημείωσε ότι είχε μιλήσει στην Κα Κ. σχετικά με τον πολιτικό Ολαφ Πάλμε και ότι είχε εκφράσει ειρηνιστικές απόψεις.

55. Εχοντας υπ' όψη την αποφασή του επι του άρθρου 9 (βλέπε παράγραφο 50 ανωτέρω), το Δικαστήριο, όπως και η Επιτροπή, θεωρεί ότι δεν χρειάζεται να εξετάσει αυτήν την καταγγελία.

IV. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 14 ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 9

56. Στο υπόμνημά του της 5.8.1992 ο αιτών ισχυρίσθηκε επίσης ότι ήταν το θύμα διακρίσεων σε αντίθεση με το άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 9. Ισχυρίσθηκε ότι η διάκριση προήλθε από το ελάττωμα του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938 ή από τον τρόπο που αυτό εφαρμόσθηκε.

57. Παρά το γεγονός ότι δεν ετέθη ενώπιον της Επιτροπής, η καταγγελία αυτή σχετίζεται με τα ίδια περιστατικά όπως και εκείνα που έγιναν δυνάμει των άρθρων 7 και 9. Με βάση το συμπέρασμα που αναφέρεται στην παράγραφο 50 ανωτέρω, εν τούτοις, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν είναι αναγκαίο να ασχοληθεί με την περίπτωση.

V. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 50

58. Δυνάμει του άρθρου 50 της Συμβάσεως,

"Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι μιά απόφαση ή ένα

μέτρο ληφθέν απο μιá δικαστική αρχή η άλλη αρχή ενός Συμβαλλομένου Μέρους είναι εντελώς ή μερικώς σε αντίφαση με τις υποχρεώσεις που προέρχονται από την ... Σύμβαση, και εάν το εσωτερικό δίκαιο του εν λόγω Συμβαλλομένου επιτρέπει μόνο την μερική επανόρθωση των συνεπειών αυτής της αποφάσεως ή του μέτρου, η απόφαση του Δικαστηρίου, εάν χρειάζεται, θα αποδίδει δίκαια ικανοποίηση στον θιγόντα."

59. Κατά την ακροαματική διαδικασία ο αιτών ζήτησε, πρώτον, αποζημίωση εκ ποσού 500.000 δραχμών για ~~την~~ χρηματική βλάβη.

Το Δικαστήριο θεωρεί ότι έχει υποστεί αυτήν την βλάβη και, παρά την περί του αντιθέτου γνώμη της Κυβερνήσεως, ότι η διαπίστωση μιáς παραβιάσεως δεν αποτελεί επαρκή αποζημίωση σχετικώς. Υπολογίζοντας με δίκαια κρίση όπως απαιτεί το Άρθρο 50, επιδικάζει στον αιτούντα 400.000 δρχ. για την περίπτωση αυτή.

60. Για δικαστικά έξοδα και δαπάνες σχετικά με τις διαδικασίες στην Ελλάδα και ενώπιον των οργάνων της Συμβάσεως ο κ Μ.Κ.

ζητεί το ποσόν των 2.789.500 δρχ. για το οποίο προσκόμισε στοιχεία.

Η Κυβέρνηση κρίνει ότι το ποσό αυτό είναι υπερβολικό. Συγκεκριμένα αμφισβητεί την ανάγκη (α) να εκπροσωπείται ο αιτών από δύο δικηγόρους στα Ελληνικά δικαστήρια και ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και επίσης να εκπροσωπείται από Αθη-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ναίους δικηγόρους στα κριτικά δικαστήρια, και (β) να έχει πα-
ραστεί ο κ. Μ.Κ. στην εκδίκαση ενώπιον του Αρείου Πάγου.

Εν τούτοις, το Δικαστήριο, όπως και ο Εκπρόσωπος της Επι-
τροπής, κρίνει την αξίωση εύλογη και κατά συνέπεια την αποδέ-
χεται καθ' ολοκληρίαν.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

1. Αποφασίζει με πλειοψηφία τρία προς ένα ότι έλαβε χώραν παράβαση του Αρθρου 9,
2. Αποφασίζει με πλειοψηφία οκτώ προς ένα ότι δεν έλαβε χώραν παράβαση του Αρθρου 7,
3. Αποφασίζει ομοφώνως ότι δεν χρειάζεται να εξετασθεί η υπόθεση δυνάμει του Αρθρου 10 ή του Αρθρου 14 σε συνδυασμό με το Αρθρο 9,
4. Αποφασίζει ομοφώνως ότι το Καθ'ού Κράτος πρέπει να πληρώσει στον Αιτούντα, εντός τριών μηνών, το ποσό των 400.000 δραχμών (τετρακοσίων χιλιάδων) για ~~τη~~ χρηματική βλάβη και το ποσό των 2.789.500 δραχμών (δύο εκατομμυρίων επτακοσίων ογδόντα εννέα χιλιάδων πεντακοσίων) για δικαστικά έξοδα και δαπάνες.

Συντάχθηκε στην Αγγλική και την Γαλλική και εκφωνήθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κτίριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο, την 25.5.1993.

Rolv RYSSDAL

Πρόεδρος

Marc-Andre EISSEN

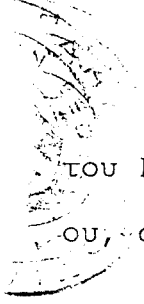
Γραμματεύς

Σύμφωνα με το Αρθρο 51, παράγραφος 2 της Συμβάσεως και

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

του Κανονισμού 53, παραγράφος 2, των Κανονισμών του Δικαστηρίου, στην παρούσα απόφαση προσαρτώνται οι ακόλουθες γνώμες.

- (α) μερικώς συμπίπτουσα γνώμη του κ Petiti,
- (β) συμπίπτουσα γνώμη του κ De Meyer,
- (γ) διισταμένη γνώμη του κ Βαλτικού,
- (δ) μερικώς διισταμένη γνώμη του κ Martens,
- (ε) κοινή διισταμένη γνώμη του κ Foighel και του κ Λοΐζου.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΣΥΜΠΙΠΤΟΥΣΑ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΟΥ DE MEYER

(προσωρινή μετάφραση)

Ο προσηλυτισμός, που ορίζεται ως "ο ζήλος για την διαδοχή της πίστης"⁵, δεν μπορεί ως τέτοιος να είναι αξιόποινος: είναι ένας τρόπος — εντελώς νόμιμος καθ' εαυτού — "διακήρυξης της θρησκείας ενός προσώπου".

Στην προκειμένη περίπτωση, ο αιτών καταδικάσθηκε μόνο για την επίδειξη αυτού του ζήλου, χωρίς καμμία ανάρμοστη συμπεριφορά από πλευράς του.⁶

Εκείνο για το οποίο κατηγορήθηκε ήταν ότι είχε προσπαθήσει να κάνει την Κα Κ. να συμμερισθεί τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Η Κα Κ. του επέτρεψε να εισέλθει στο σπίτι της και τίποτε δεν δείχνει ότι κάποια στιγμή του ζήτησε να φύγει. Προτίμησε να ακούσει αυτά που είχε να της πεί⁷ ενώ ανέμενε την άφιξη της αστυνομίας, που ήδη είχε ειδοποιηθεί από τον σύζυγό της, τον ψάλτη.⁸

---

⁵ Le Petit Robert, τόμος 2, έκδοση 1992, σελίς 1552.

⁶ Παράγραφος 49 της αποφάσεως, παράγραφοι 71 και 73 της εκθέσεως της Επιτροπής.

⁷ Παράγραφοι 9 και 10 της αποφάσεως, παράγραφοι 22-25 της εκθέσεως της Επιτροπής.

⁸ Παράγραφος 7 της αποφάσεως, παράγραφος 21 της εκθέσεως της Επιτροπής.

ΔΙΠΙΣΤΑΜΕΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΟΥ ΒΑΛΤΙΚΟΥ

(προσωρινή μετάφραση)

Λυπούμαι που δεν μπορώ να συμμερισθώ την γνώμη της πλειοψηφίας του Δικαστηρίου και ομοίως λυπούμαι που η πλειοψηφία δεν μπορεί να δεχθεί την άποψή μου. Η διαφωνία μου αφορά τόσο το πλαίσιο του Αρθρου 9 όσο και την εκτίμηση των περιστατικών της παρούσης υποθέσεως.

Όσον αφορά το πλαίσιο του Αρθρου 9, αδυνατώ να ερμηνεύσω την λεκτική διατύπωση "ελευθερία να εκδηλώνει [κανείς] την θρησκεία ή την πίστη του, στην λατρεία, την διδασκαλία, την πρακτική και την τήρηση των τύπων, είτε μόνος ή από κοινού με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικώς" με όσνη ευρύτητα το έπραξε η πλειοψηφία. Όπως και με κάθε είδους ελευθερία, η θρησκευτική ελευθερία κάθε προσώπου τελειώνει εκεί που αρχίζει η ελευθερία ενός άλλου. Η ελευθερία "είτε μόνος ή από κοινού με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικώς να εκδηλώνει [κανείς] την θρησκεία του" οπωσδήποτε σημαίνει την ελευθερία άσκησης και εκδήλωσής της, αλλά όχι την επίμονη προσπάθεια καταπολέμησης και αλλαγής της θρησκείας των άλλων, τον επηρεασμό της σκέψης με ενεργό και συχνά αδικαιολόγηση προπαγάνδα. Έχει σκοπό να εξασφαλίσει την θρησκευτική ειρήνη και ανοχή, και όχι να επιτρέπει τις θρησκευτικές έριδες ή και πολέμους, ιδιαιτέρως σε καιρούς που πολλές αιρέσεις προσπαθούν να παρασύρουν απλοϊκές και αφελείς ψυχές με αμφίβολα μέσα. Αλλ' έστω και εάν το παρόν Τμήμα θεωρεί ότι δεν είναι αυτός ο σκοπός του, είναι εν πάσει περιπτώ-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

σει η κατεύθυνση προς την οποία μπορεί να οδηγήσει η σύλληψή του.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αρθεί μια παρανοση: υποστηρίχθηκε ότι οι συζητήσεις κατά την διάρκεια των οποίων ένα πρόσωπο απλώς εκθέτει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις δεν μπορούν να συνιστούν επίθεση κατά της θρησκείας των άλλων. Στην πραγματικότητα, η κατάσταση στην παρούσα υπόθεση είναι εντελώς διαφορετική. Σε μια άλλη υπόθεση που εκδικάσθηκε από ένα άλλο Τμήμα του Δικαστηρίου (υπόθεση Hoffmann), η Επιτροπή δηλώνει στην έκθεσή της (παράγραφος 27) ότι η αιτούσα, που ήταν επίσης Μάρτυρας του Ιεχωβά, έκανε επισκέψεις μια φορά την εβδομάδα για να διαδώσει την πίστη της. Αυτό λοιπόν που παρατηρείται στην προκειμένη αίρεση, είναι μια συστηματική προσπάθεια για μεταστροφή πιστών και συνεπώς μια επίθεση στις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων. Αυτό δεν έχει τίποτε να κάνει με το Άρθρο 9, που σκοπό έχει μόνον να προστατεύει την θρησκεία των ατόμων και ότι το δικαίωμά τους να επιτίθενται στην θρησκεία των άλλων.

Μπορώ να προσθέσω ότι ο όρος "διδασκαλία" του Αρθρου 9 αναφέρεται χωρίς αμφιβολία στην θρησκευτική διδασκαλία που περιέχεται στην ύλη των σχολείων ή σε θρησκευτικά ιδρύματα, και όχι στην αναζήτηση πιστών από πόρτα σε πόρτα, όπως στην παρούσα υπόθεση.

Ερχομαι στην παρούσα υπόθεση. Υπάρχουν τρεις πτυχές: ο ε-

θνικός νόμος, τα περιστατικά που ομιλούν και οι αποφάσεις των δικαστηρίων.

Πρώτα ο Νόμος: είναι ακριβής ή περιέχει κάποιο διφορούμενο στοιχείο, ή υπερβολική γενικότητα, πράγματα που επιτρέπουν την αυθαιρεσία στην εφαρμογή του ως ποινικού νόμου; Κατά την άποψή μου δεν υπάρχει περιθώριο αμφιβολίας. Ο Νόμος ασχολείται με τον "προσηλυτισμό" ως αδίκημα, που είναι βεβαίως λέξη ελληνική όπως τόσες άλλες και έχει περάσει στην Αγγλική ακόμη και στην Γαλλική, και τον οποίο το λεξικό Petit Robert ορίζει ως τον "ζήλο για την εξάπλωση της πίστης και κατ' επέκταση την δημιουργία προσηλύτων, απόκτηση οπαδών". Αυτό απέχει πολύ από την απλή εκδήλωση της πίστης ενός ανθρώπου, που καλύπτει το Άρθρο 9. Κάποιος που προσηλυτίζει, προσπαθεί να μεταστρέψει την πίστη άλλων. Δεν αρκείται στην δήλωση της πίστης του, αλλά επιζητεί να αλλάξει την πίστη των άλλων προς την δική του. Και το Petit Robert διευκρινίζει την εξήγησή του παραθέτοντας τα λόγια του Paul Valery: "Θεωρώ ανάξιο λόγου το να θέλει κανείς να δέχονται οι άλλοι την γνώμη του. Ο προσηλυτισμός με αφήνει κατάπληκτο".

Παρά το γεγονός ότι ο όρος "προσηλυτισμός" θα επαρκούσε κατά την άποψή μου για να ορισθεί το αδίκημα και να ικανοποιηθεί η αρχή που απαιτεί όπως ένα αδίκημα είναι καθορισμένο στον νόμο, ο Ελληνικός ποινικός νόμος, για την αποφυγή διχογνωμιών, δίνει μια επεξήγηση αυτού, η οποία, αν και σκοπός της είναι να δώσει μια εξήγηση και ένα παράδειγμα (αναμφίβολα το κοινότε-

ρο), αποτελεί ωστόσο και έναν μεστό ορισμό, τον εξής: "Με τον όρο "προσηλυτισμός" εννοείται ιδιαιτέρως κάθε έμμεση ή άμεση προσπάθεια επέμβασης στις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός ετεροδόξου ατόμου με σκοπό την μεταβολή αυτών των πεποιθήσεων, διά πάσης φύσεως παροχών ή δι' υποσχέσεως παροχών ή άλλης ηθικής ή υλικής περιθάλψεως, δια μέσων απατηλών, ένεκα καταχρήσεως της απειρίας, εμπιστοσύνης, ανάγκης, χαμηλού πνευματικού επιπέδου ή αφέλειας αυτού".

Ο ορισμός αυτός του βιασμού, θα μπορούσε να πεί κανείς, των πεποιθήσεων των άλλων, δεν μπορεί με κανένα τρόπο να θεωρείται αντίθετος προς το Άρθρο 9 της Συμβάσεως. Τουναντίον, είναι τέτοιος που προστατεύει την ελευθερία της θρησκευτικής πίστης του ατόμου.

Ας κοιτάξουμε τα περιστατικά της υποθέσεως. Από την μία πλευρά έχουμε ένα στρατευμένο Μάρτυρα του Ιεχωβά, ένα δοκιμασμένο γνώστη του προσηλυτισμού, ένα ειδικό στην μεταστροφή, ένα μάρτυρα των ποινικών δικαστηρίων στον οποίο οι προηγούμενες καταδίκες δεν έκαναν τίποτε άλλο από το να ενισχύσουν την μαχητικότητά του. Από την άλλη πλευρά, έχουμε το ιδεώδες θύμα, μια απλοϊκή γυναίκα, την σύζυγο του ψάλτη της Ορθόδοξης Εκκλησίας (τί θρίαμβος θα ήταν αν κατόρθωνε να την προσηλυτίσει!). Εφόρμησε κατ' αυτής, διαλάλησε ότι έχει γι' αυτήν καλά νέα (το παιχνίδι με τις λέξεις είναι προφανές, σίγουρα όμως όχι γι' αυτήν), κατορθώνει να του επιτραπεί η είσοδος στο σπίτι, και εκεί σαν πεπειραμένος πλανώδιος έμπορος και επιδέξιος τροφοδό-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Η της μίας πίστης που θέλει να εξαπλωσει, της εκθέτει την πνευματική του πραγματεία, επιδέξια τυλιγμένη σε ένα πέπλο παγκόσμιας ειρήνης και ακτινοβολούσας ευτυχίας. Ποιός, αλήθεια, δεν θέλει ειρήνη και ευτυχία; Είναι όμως αυτό μια απλή έκθεση των πεποιθήσεων του κ Κοκκινάκη, ή είναι μάλλον μια προσπάθεια να ξεγελάσει την απλή ψυχή της γυναίκας του ψάλτη; Παρέχει η Σύμβαση την προστασία της προς τέτοιου είδους ενέργειες; Βεβαίως όχι.

Άλλη μια λεπτομέρεια που πρέπει να τονισθεί. Ο Ελληνικός Νόμος με κανένα τρόπο δεν περιορίζει την έννοια του προσπλυτισμού σε προσπάθειες πνευματικής διαφθοράς των Ορθοδόξων Χριστιανών, αλλά ισχύει ανεξαρτήτως της εκάστοτε εμπλεκομένης θρησκείας. Είναι γεγονός ότι ο Εκπρόσωπος της Κυβερνήσεως δεν ήταν σε θέση να δώσει συγκεκριμένα παραδείγματα που να αφορούν άλλες θρησκείες, αυτό όμως δεν παράδοξο δεδομένου ότι η Ορθόδοξη θρησκεία είναι η θρησκεία του συνόλου σχεδόν του πληθυσμού και οι αιρέσεις πρέπει από εκεί να προσελκύσουν τους οπαδούς τους.

Πιθανώς στα πρόσφατα χρόνια νά έχουν γίνει μάλλον πολλές διώξεις και η αστυνομία να έχει ενεργοποιηθεί πολύ, αλλά ακόμη πιο πρόσφατα υπάρχει μια σημαντική πτώση στον αριθμό τέτοιων διώξεων, και στην προκειμένη περίπτωση δεν υπήρξε αυτεπάγγελτη δίωξη — ήταν ο σύζυγος του θύματος που επιστρέφοντας στο σπίτι του και ανακαλύπτοντας τί έκανε ο κατ' οίκον κήρυκας, ύψωσε την φωνή του, που ήταν φωνή δυνατή, και κάλεσε την αστυνομία.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Εχω σίγουρα την διαθεση να συστήσω στην Κυβέρνηση να δώσει οδηγίες ώστε οι διώξεις να αποφεύγονται όταν πρόκειται για αβλαβείς συζητήσεις, όχι όμως στην περίπτωση συστηματικών και επίμονων εκστρατειών που εγγίζουν τα όρια της παράνομης εισόδου.

Εχοντας πεί αυτά, δεν θεωρώ με κανένα τρόπο ότι υπήρξε παραβίαση της Συμβάσεως.

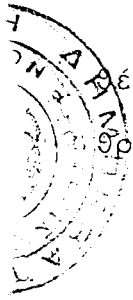
Υ.Γ. Εχοντας διαβάσει ορισμένες ξεχωριστές γνώμες που έχουν προσαρτηθεί στην απόφαση, πρέπει να εκφράσω την λύπη μου για ορισμένες υπερβολές που φθάνουν μέχρι και του σημείου να κάνουν μνεία ολοκληρωτικών καθεστώτων.

Θα ήθελα επίσης να επισημάνω ένα κίνδυνο όσον αφορά την γνώμη ότι "η προσπάθεια δημιουργίας προσηλύτων δεν αποτελεί αφ' εαυτής μια επίθεση κατά της ελευθερίας και των πεποιθήσεων των άλλων ή μια καταπονηση των δικαιωμάτων τους". Πρόκειται οπωσδήποτε για μια έκφραση μετριοπάθειας και κοινού νού, και το Τμήμα (ίσως και η Ολομέλεια θα έπρεπε να ασχοληθεί με αυτήν) πολύ ορθά συνέστησε να αποφεύγονται καταχρήσεις όσον αφορά τον προσηλυτισμό. Όμως, η πίστη μπορεί μερικές φορές να είναι τυφλή και οι προσπάθειες διάδοσής της να γίνονται με υπερβάλλοντα ζήλο. Οι πράξεις πίστης ορισμένες φορές κατέληξαν στην Δοκιμασία του Πυρός και οι ανακρίσεις οδήγησαν στην Ιερά Εξέταση, ενώ τα ονόματα ορισμένων αγίων παρέμειναν συνδεδεμένα με υπερβολές που γίνονται κατά τις ημέρες των εορτών τους. Σε

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

Θέματα πίστης όπως και σε τόσα άλλα θέματα, ο σεβασμός της ανθρώπινης προσωπικότητας πρέπει πάντοτε να προασπίζεται.

Σε καιρούς που οι αιρέσεις απολαμβάνουν διάφορους βαθμούς αναγνώρισης και που μερικές φορές οι οπαδοί ακόμη και αναγνωρισμένων θρησκειών καταφεύγουν, υπό την επήρεια του φανατισμού, σε κάθε είδους τακτικές για την δημιουργία προσήλυτων, ενίοτε με τραγικά αποτελέσματα όπως έγινε προσφάτως, είναι λυπηρό που η ως άνω απόφαση επιτρέπει τις πράξεις προσηλυτισμού υπό τον μόνον όρο ότι δεν θα είναι "αθέμιτες". Μπορεί μια σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα να επιτρέπει μια τέτοια επέμβαση στις πεποιθήσεις των ανθρώπων, έστω και όχι δυναμική;

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΜΕΡΙΚΩΣ ΔΙΙΣΤΑΜΕΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΟΥ ΜΑΡΤΕΝΣΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Συμφωνώ με το Δικαστήριο ότι υπήρξε παραβίαση του Αρθρου 9, αλλά για λόγους άλλους από εκείνους του στηρίχθηκε το Δικαστήριο. Επι πλέον, διαφοροποιούμαι από το Δικαστήριο κατά το ότι πιστεύω ότι υπήρξε και παραβίαση του Αρθρου 7.

2. Ομοίως συμφωνώ με το Δικαστήριο ότι το ζήτημα του Αρθρου 9 είναι κατά πολύ το σημαντικότερο και θα επικροτούσα εάν το Δικαστήριο είχε δεχθεί — όπως, κατά την κρίση μου, θα μπορούσε κάλλιστα να είχε κάνει — ότι δεδομένων των πορισμάτων του προκειμένου περί του Αρθρου 9, δεν ήταν αναγκαίο να εξετάσει τις καταγγελίες του αιτούντος δυνάμει του Αρθρου 7.

Θα προτιμούσα να είχε επιλέξει αυτή την οδό το Δικαστήριο διότι θα μου είχε δοθεί η δυνατότητα να ακολουθήσω, τώρα όμως, επειδή αδυνατώ να συμφωνήσω με τα πορίσματα του Δικαστηρίου προκειμένου περί του Αρθρου 7, είμαι υποχρεωμένος να συζητήσω εάν το Αρθρο αυτό παραβιάσθηκε από την διατύπωση ή την εφαρμογή μίας ποινικής διατάξεως, της οποίας αυτή καθ' εαυτή η ύπαρξη παραβιάζει, κατά την γνώμη μου, το Αρθρο 9.

Όσο και εάν φαίνεται θεωρητική μια τέτοια εξέταση, είναι αναπόφευκτη. Δεδομένου μάλιστα ότι θα χρησιμεύσει ως εισαγωγή μου στην συζήτηση του ζητήματος του Αρθρου 9, θα αρχίσω με την εξήγηση της θέσεώς μου όσον αφορά το Αρθρο 7.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

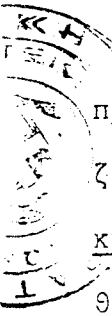
Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

3. Πριν αρχίσω, εν τούτοις, θα ήθελα να τονίσω ότι παρά το γεγονός ότι αμφότεροι οι διάδικοι ανέβασαν — ορθώς — την συζήτηση σε επίπεδο σημαντικών αρχών, δεν πρέπει να λησμονείται ότι εκείνο που ήγειρε αυτή την συζήτηση ήταν μια φυσιολογική και εντελώς μη επιθετική επίσκεψη δύο ηλικιωμένων Μαρτύρων του Ταχουβά (ο αιτών ήταν τότε 77 ετών) που προσπαθούσαν να πωλήσουν βιβλιάρια της αίρεσης σε μια κυρία η οποία αντί να κλείσει την πόρτα, επέτρεψε στο ζεύγος να εισέλθει είτε διότι ανεχώρησε στην εμμονή τους είτε διότι πίστευε ότι έφερναν νέα από συγγενείς της ηπειρωτικής χώρας. Δεν υπάρχει ίχνος βίας ή κάτι που θα μπορούσε να θεωρηθεί "πίεση". Στην χειρότερη περίπτωση, υπήρξε ένα ασήμαντο ψέμα. Εάν υπήρχε λόγος καταφυγής στο ποινικό δίκαιο, το αυστηρότερο δυνατό μέσο θα ήταν μια δίωξη για διατάραξη οικιακής γαλήνης.

ΥΠΗΡΕΕ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 7;

4. Σε γενικές γραμμές προσυπογράψω ό,τι λέει το Δικαστήριο περί του Αρθρου 7 στο πρώτο μέρος της παραγράφου 50 της αποφάσεώς του, έστω και εάν, αντιθέτως προς το Δικαστήριο, νομίζω ότι η απαίτηση για όσο το δυνατόν ακριβέστερη διατύπωση ενός νομικού ορισμού δεν αποτελεί συνέπεια της αρχής που αναφέρεται στο Αρθρο 7, παράγραφος 1, αλλά αναπόσπαστο μέρος αυτής.

Είμαι, περαιτέρω, πεπεισμένος ότι η απαίτηση αυτή χρησιμεύει όχι μόνον (όπως το Δικαστήριο αναφέρει στο δεύτερο μέρος της παραγράφου 50) για να μπορεί το άτομο να γνωρίζει "ποιές

πράξεις και παραλείψεις τον καθιστούν υπεύθυνο", αλλά προορίζεται — σύμφωνα με την ιστορική της προέλευση — επίσης και κυρίως για να εξασφαλίζει στο άτομο επαρκή προστασία από αυθαίρετη δίωξη και καταδίκη: το Άρθρο 7, παράγραφος 1, απαιτεί όπως ο ποινικός νόμος είναι εναρμονισμένος με τον νομικό κανόνα.

5. Όσο περισσότερο το σκεπτόμουν, τόσο λιγότερο έμενα ικανοποιημένος ότι το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 ορίζει το αδίκημα του προσπλουτισμού με τον βαθμό ακρίβειας που απαιτείται από το Άρθρο 7, υπό την ως άνω σύλληψή του.

Η πρώτη — και όσον αφορά την προστασία από την αυθαιρέσσια, ή πιο ύποπτη — έλλειψη ακρίβειας ευρίσκεται στην λέξη "ιδιαιτέρως": η λέξη αυτές ουσιαστικά επιτρέπει την δίωξη για πράξεις που κείνται εκτός του δοθέντος ορισμού. Δεύτερον, η αξιόποινη πράξη (όπως ορίζεται) δεν είναι η "επέμβαση στις θρησκευτικές πεποιθήσεις" (ό,τι και εάν αυτό σημαίνει), αλλά η "άμεση και έμμεση προσπάθεια" αυτής της επέμβασης, πράγμα που όχι μόνον διευρύνει σημαντικά αυτόν τον ορισμό, αλλά επίσης αυξάνει σε μεγάλο βαθμό την ασάφειά του. Ένα τελευταίο σημείο που πρέπει να τονισθεί είναι η επικίνδυνη ασάφεια της απαίτησης "με σκοπό τον κλονισμό αυτών των πεποιθήσεων": είναι ποτέ δυνατόν να υπάρξει διάκριση μεταξύ της διακήρυξης της πίστης ενός ανθρώπου προς άλλους και της προσπάθειας να πεισθούν οι άλλοι ότι οι δοξασίες τους είναι "εσφαλμένες";

Τα ελαττώματα αυτά είναι τέτοια που σε μια ατμόσφαιρα θρησκευτικής αδιαλλαξίας, το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 προσφέρει ένα τέλειο και επικίνδυνο εργαλείο για την καταπίεση των ετεροδόξων μειονοτήτων. Από την δικογραφία φαίνεται ότι στο παρελθόν πράγματι χρησιμοποιήθηκε για τον σκοπόν αυτό, ενώ στο παρόν, για να χρησιμοποιήσουμε μια ήπια διατύπωση, δεν φαίνεται να έχει εκλείψει εντελώς αυτού του είδους η χρήση. Η πτυχή αυτή είναι ακόμη σοβαρότερη δεδομένου ότι η παρούσα κατάσταση στην Ν.Α. Ευρώπη δείχνει ότι η περιοχή δεν είναι κατ' ουδένα τρόπο αμέτοχη στην αναθέρμανση της σκληρής θρησκευτικής αδιαλλαξίας που σαρώνει τον σύγχρονο κόσμο μας.

Αυτός είναι ο λόγος που δεν με εκπλήσσει το επιχείρημα ότι τα ως άνω ελαττώματα του κειμένου "θεραπεύονται" από την νομολογία, ειδικότερα των ανώτατου βαθμού Ελληνικών δικαστηρίων. Είναι δυνατόν π.χ. μετά το 1975 ο Αρειος Πάγος, αντίθετα με την προηγουμένη νομολογία του, να έχει εξαλείψει τις συνέπειες της λέξης "ιδιαιτέρως", και ο ορισμός του Συμβουλίου της Επικρατείας τουλάχιστον να προσπαθεί να λαμβάνει υπ' όψη την προαναφερθείσα διαφορά μεταξύ της διακήρυξης της θρησκείας ενός ανθρώπου και της προσπάθειας αν πεισθεί ένας άλλος για την ρηχότητα των δοξασιών του. Ωστόσο η πρόσφατη ιστορία μας έχει διδάξει ότι εάν η πολιτική ή η θρησκευτική ατμόσφαιρα σε μια χώρα αλλάξει, η νομολογία ακόμη και των ανώτατου βαθμού δικαστηρίων, μπορεί να αλλάξει επίσης. Η νομολογία λοιπόν, δεν μπορεί να συμπληρώνει τις εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας, που

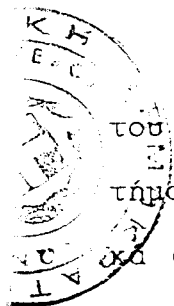

δεν προβλέπει το κείμενο του νόμου.

6. Όπως σημειώνει το Δικαστήριο, το Άρθρο 7, παράγραφος 1, επίσης προστατεύει την αρχή ότι ένας ποινικός νόμος πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά. Η αρχή αυτή παίζει τον ρόλο μίας δεύτερης ασφαλιστικής δικλείδας κατά της αυθαιρεσίας. Συνεπώς, όσο ευρύτερο και ασαφέστερο είναι το κείμενο της σχετικής διατάξεως, τόσο σημαντικότερη καθίσταται αυτή η ασφαλιστική δικλείδα. Τόσο σημαντικότερη επίσης καθίσταται και η εποπτεία από τους θεσμούς της Συμβάσεως.

Όπως παγίως δηλώνει η Επιτροπή, οι θεσμοί της Συμβάσεως έχουν από το Άρθρο 7, παράγραφος 1, το δικαίωμα να επαληθεύουν εάν, με βάση τα πραγματικά στοιχεία της υποθέσεως, τα εθνικά δικαστήρια θα μπορούσαν ευλόγως να έχουν καταλήξει σε μια καταδίκη δυνάμει του ισχύοντος δημοτικού νομικού κανόνος: οι φορείς της Συμβάσεως πρέπει να ικανοποιηθούν ότι η καταδίκη όχι μόνον βασίσθηκε σε μια προϋπάρχουσα (και διατυπωμένη με επαρκή ακρίβεια) διάταξη του ποινικού νόμου, αλλά ήταν και εναρμονισμένη με την αρχή της περιοριστικής ερμηνείας της ποινικής νομοθεσίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η αμφιβολία των θεσμών της Συμβάσεως για το κατά πόσον η εφαρμοζόμενη διάταξη πληροί την απαίτηση της ακρίβειας, τόσο αυστηρότερη πρέπει να είναι η εκ μέρους τους επίβλεψη της εφαρμογής της.

7. Στην παρούσα υπόθεση, ο αιτών διαμαρτύρεται για "κάτι που ισχυρίζεται ότι είναι εσφαλμένη εφαρμογή επί του προσώπου του

του άρθρου 4 του Νόμου 1363/1938". Ένα από τα σημεία του ζητήματος ήταν εάν τα κατά του αιτούντος αποδειχθέντα περιστατικά δικαιολογούν μια καταδίκη δυνάμει αυτού του άρθρου (βλέπε παράγραφο 60 της εκθέσεως της Επιτροπής). Είναι αλήθεια ότι το ζήτημα αυτό εξετάσθηκε μόνον στο πλαίσιο του Αρθρου 9, αλλά το Δικαστήριο γνωρίζοντας καλά τον νομικό χαρακτηρισμό που πρέπει να δίδεται στα περιστατικά που τίθενται υπ' όψη του, έχει περιθώρια λεπτομερούς εξέτασεως εάν τα Ελληνικά Δικαστήρια έκαναν σεβαστή την αρχή της περιοριστικής ερμηνείας της ποινικής νομοθεσίας.

8. Επιτρέψτε μου να πω αμέσως ότι αφού εξήτασα τα πλήρη κείμενα (σε μετάφραση) των αποφάσεων των Ελληνικών δικαστηρίων που υπεβλήθησαν από τους διαδίκους, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι το ερώτημα αυτό πρέπει να απαντηθεί αρνητικώς.

Πριν αναπτύξω τους τρεις λόγους στους οποίους κυρίως βασίζεται το συμπέρασμά μου, δεν μπορώ παρά να μνημονεύσω ένα χαρακτηριστικό σημείο της δικογραφίας, έστω και άνευ ουσίας εν προκειμένω: παρά το γεγονός ότι τόσο ο αιτών όσο και η σύζυγός του επιμόνως αρνούνται την εκδοχή των γεγονότων που παρουσίαζε η Κα Κ. η καταδίκη του βασίσθηκε κυρίως και μόνον σε αυτή την εκδοχή και κατά συνέπεια στηρίζεται, για όλους τους πρακτικούς σκοπούς, στην μαρτυρία ενός μόνο μάρτυρα.

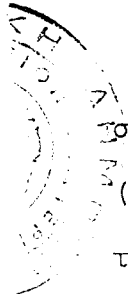
9. Ο πρώτος λόγος που αναφέρεται ανωτέρω, αφορά τα εξής:

Το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 απαιτεί την ύπαρξη προθέ-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

προσέως μεταστροφής του θύματος στις πεποιθήσεις του αιτουργού (όπως εννοεί ο όρος "προσηλυτισμός"), ή τουλάχιστον κλονισμού των πεποιθήσεων του θύματος. Ωστόσο ο αιτών, αρνήθηκε ότι είχε αυτή την πρόθεση. Είπε ότι πρόθεσή του ήταν απλώς να "μαρτυρήσει", ήτοι να κηρύξει το ευαγγέλιο, όπως το αντιλαμβάνεται η αίρεσή του. Υπάρχει βεβαίως μια θεμελιώδης, και εν προκειμένω καίρια, διαφορά μεταξύ αφ' ενός να γνωστοποιεί κανείς σε κάποιον μια γνώμη ή μια πεποίθηση και αφ' ετέρου να προσπαθεί να τον πείσει για την αλήθειά της. Τα Ελληνικά δικαστήρια απλώς αγνόησαν την διαφορά αυτή. Δεν μπόκαν καν στον κόπο να αναφέρουν σε ποιά στοιχεία εβάσισαν την γνώμη τους — που κατ' ανάγκην υποδηλούνται από το γεγονός ότι έκριναν τον αιτούντα ένοχο "προσηλυτισμού" — ότι είχε την πρόθεση να πείσει την Κα Κυριακάκη για την ορθότητα των πεποιθήσεών του και την σφαλερότητα των δικών της.

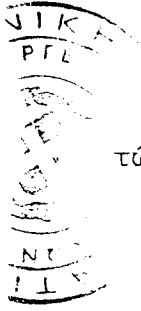
Το αναπόφευκτο συμπέρασμα πρέπει ως εκ τούτου να είναι ότι η καταδίκη του αιτούντος βασίσθηκε στην άποψη ότι απλώς η διακήρυξη θρησκευτικών πεποιθήσεων που διαφέρουν από εκείνες του προς όν απευθύνονται, υποδηλοί την ύπαρξη προθέσεως μεταστροφής υπό την έννοια του άρθρου 4. Αυτό είναι όμως εντελώς σε δυσαρμονία με την αρχή της περιοριστικής ερμηνείας της ποινικής νομοθεσίας.

10. Ο δεύτερος λόγος μου αφορά ένα σχετικό σημείο. Οι σχετικές αποφάσεις αποκαλύπτουν ότι τα Ελληνικά δικαστήρια δεν είχαν παρά μια εξαιρετικά ασαφή εικόνα του τι ακριβώς είπε ο αι-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

τών στην Κα Κ.

Απ' ότι κατέθεσε η Κα Κ. και ο ωτακουστής σύζυγός της ενώπιον του πλημμελειοδικείου μπορεί να συναχθεί ότι ο αιτών είχε κατά κάποιον τρόπο αναφερθεί στην έλευση της βασιλείας των ουρανών. Κατά την κατ' έφεση δίκη, εν τούτοις, η Κα Κ.

δεν μπορούσε να θυμηθεί εάν είχε αναφερθεί αυτό, αλλά ούτε και ο σύζυγός της έδωσε κανένα στοιχείο σχετικά με το τί είχε τύχει να ακούσει. Τα στοιχεία περιλάμβαναν μια εξ ίσου ασαφή αναφορά στην ιστορία με τον παράδεισο και στην κατάθεση της Καs Κ. ότι "μου μίλησε για τον Χριστό".

Αναγκάζεται κανείς να ερωτήσει με ποιόν τρόπο τα Ελληνικά δικαστήρια μπόρεσαν να συμπεράνουν, όπως και έκαναν, ότι ο αιτών (εκ προθέσεως) αποπειράθηκε να κάνει την Κα Κ. να αλλάξει τις πεποιθήσεις της, χωρίς — τουλάχιστον — να τεκμηριώσουν ακριβώς τί της είχε πεί και πως ό,τι της είχε πεί δεν συνέπιπτε με ό,τι πίστευε εκείνη.

Και πάλι στην περίπτωση αυτή διαπιστώνω ότι εάν αντιπαρεθούν τα πραγματικά περιστατικά με το κείμενο του άρθρου 4, δεν μπορεί παρά να συμπεράνει κανείς ότι η καταδίκη του αιτούντος είναι αντίθετη με την αρχή της περιοριστικής ερμηνείας της ποινικής νομοθεσίας.

11. Ο τρίτος και τελευταίος λόγος μου αντιστοιχεί στην κριτική που έκαναν οι ανώνυμοι διιστάμενοι στα Ελληνικά δικαστήρια: το μόνο στοιχείο για το ότι ο αιτών (εκ προθέσεως) επωφελήθηκε

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

"της απειρίας, του χαμηλού πνευματικού επιπέδου και της αφέλειας" της Κας Κ. (όπως το έθεσε το Εφετείο Κρήτης) ήταν η κατάθεσή της ότι δεν καταλάβαινε πλήρως ό,τι της έλεγε και της διάβαζε ο αιτών. Στην έφεση, ακόμη και εκείνη το είπε με πολλά λόγια: "μου μίλησαν για πράγματα που δεν καταλάβαινα καλά."

Αυτά αρκούσαν ώστε τα Ελληνικά δικαστήρια να δεχθούν ότι ο αιτών είχε (εκ προθέσεως) "καταχρασθεί" την "απειρία περί τα δογματικά" και "εκμεταλλευθεί" "την πνευματική αφέλεια" (όπως το θέτει ο Αρειος Πάγος) της Κας Κ. Το μόνο που μπορεί να σημαίνει αυτό είναι ότι η καταδίκη του αιτούντος βασίσθηκε στην άποψη ότι και μόνη η διακήρυξη της πίστης ενός ανθρώπου προς ένα ετερόδοξο του οποίου η πείρα περί τα θρησκευτικά θέματα ή του οποίου οι διανοητικές ικανότητες είναι κατώτερες εκείνων του διακηρύσσοντος, καθιστούν αυτόν τον τελευταίο ένοχο κατά το άρθρο 4. Και πάλι οδηγείται κανείς στο να διαπιστώσει ότι ο τρόπος που τα Ελληνικά δικαστήρια εφάρμοσαν το άρθρο 4 είναι αντίθετος με την αρχή της περιοριστικής ερμηνείας της ποινικής νομοθεσίας.

12. Συμπέρασμά μου είναι ότι το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 είναι απ' εαυτού αντίθετο με το Άρθρο 7, παράγραφος 1, της Συμβάσεως και ότι η εφαρμογή του στην παρούσα υπόθεση προκάλεσε μια περαιτέρω παραβίαση αυτού του Άρθρου.

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

ΥΠΗΡΕΕ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 9;

13. Η απόφαση του Δικαστηρίου εγγίζει μόνον παρεμπιπτόντως το ερώτημα που κατά την γνώμη μου είναι το καίριο στην παρούσα υπόθεση: το Άρθρο 9 επιτρέπει στα Κράτη μέλη να ποινικοποιούν την προσπάθεια παρακίνησης ενός ανθρώπου να αλλάξει την θρησκεία του; Απ' ότι ελέχθη στις παραγράφους 40 - 42 και 46 είναι σαφές ότι το Δικαστήριο απαντά καταφατικώς σε αυτό το ερώτημα. Η δική μου απάντηση είναι αρνητική.

14. Η βασική αρχή στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ανθρώπινης ελευθερίας. Ουσιώδη στοιχεία γι' αυτή την αξιοπρέπεια και αυτή την ελευθερία είναι οι ελευθερίες της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας που καλύπτονται από το Άρθρο 9, παράγραφος 1. Είναι συνεπώς απόλυτες. Η Σύμβαση δεν αφήνει κανένα περιθώριο για παρέμβαση από το Κράτος.

Αυτές οι απόλυτες ελευθερίες περιέχουν ρητώς και την ελευθερία να αλλάξει κανείς την θρησκεία και τις πεποιθήσεις του. Εάν κάποιος προτίθεται ή όχι να αλλάξει την θρησκεία του δεν αφορά το Κράτος, και συνεπώς κατ' αρχήν δεν θα πρέπει να ενδιαφέρει το Κράτος εάν κάποιος προσπαθεί να παρακινήσει κάποιον άλλο να αλλάξει την θρησκεία του.

15. Υπήρχαν σοβαροί λόγοι που στο Άρθρο 9 θεσπίσθηκε ότι η ελευθερία της θρησκείας περιέχει και την ελευθερία της διδασκαλίας της θρησκείας: πολλές θρησκευτικές πίστεις συγκαταλέγουν

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

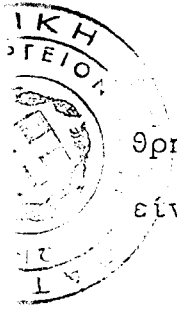
την διδασκαλία της πίστης μεταξύ των κυριότερων καθηκόντων των πιστών. Πράγματι, αυτή η διδασκαλία μπορεί βαθμιαία να μεταλλαχθεί σε προσηλυτισμό. Είναι αλήθεια επίσης ότι ο προσηλυτισμός δημιουργεί μια πιθανή "σύγκρουση" μεταξύ δύο υποκειμένων του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας: τοποθετεί τα δικαιώματα εκείνων που η θρησκευτική τους πίστη ενθαρρύνει ή απαιτεί αυτή την δραστηριότητα, απέναντι στα δικαιώματα εκείνων που αποτελούν στόχο για την διατήρηση των πεποιθήσεών τους.

Ωστόσο, κατ' αρχήν, δεν είναι της αρμοδιότητας του Κράτους να παρεμβαίνει σε αυτή την "σύγκρουση" μεταξύ προσηλυτιζόντος και προσηλυτιζομένου. Πρώτον, διότι — εψ' όσον εξυπακούεται από τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ανθρώπινης ελευθερίας ότι το Κράτος οφείλει να δέχεται ότι κατ' αρχήν κάθε άνθρωπος είναι ικανός να χαράζει την τύχη του με τον τρόπο που εκείνος θεωρεί καλύτερο — δεν υπάρχει δικαιολογία για το Κράτος να χρησιμοποιεί την δύναμή του για "να προστατεύει" τους προσηλυτιζόμενους (μπορεί να ισχύει το αντίθετο σε πολύ ειδικές περιπτώσεις όπου το Κράτος έχει ένα ιδιαίτερο καθήκον πρόνοιας, αλλά αυτές οι περιπτώσεις κείνται εκτός του παρόντος θέματος). Δεύτερον, επειδή το επιχείρημα περί "δημόσιας τάξης" δεν μπορεί να δικαιολογήσει την χρήση πιεστικής Κρατικής δύναμης σε ένα τομέα όπου η ανοχή απαιτεί όπως "η ελεύθερη επιχειρηματολογία και συζήτηση" πρέπει να είναι αποφασιστική. Και τρίτον, επειδή κατά την Σύμβαση, όλες οι

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

θρησκείες και οι πεποιθήσεις πρέπει, όσον αφορά το Κράτος, να είναι ίσες.

Το αυτό αληθεύει επίσης και σε ένα Κράτος όπου, όπως και στην προκειμένη περίπτωση, μια συγκεκριμένη θρησκεία έχει επικρατούσα θέση: όπως επιβεβαιώνεται από το ιστορικό του Αρθρου 9 (βλέπε π.χ. Velu και Erges, παράγραφος 708), το γεγονός ότι μια θρησκεία έχει μια ειδική θέση κατά το εθνικό δίκαιο, είναι άνευ σημασίας για τις υποχρεώσεις του Κράτους δυνάμει του Αρθρου.

Το να επιτρέπεται στα Κράτη να επεμβαίνουν στην "σύγκρουση" που υπάρχει στον προσπλυτισμό με ποινικοποίηση του προσπλυτισμού, όχι μόνο αντιβαίνει στην αυστηρή ουδετερότητα που απαιτείται να τηρεί το Κράτος στον τομέα αυτόν, αλλά επίσης δημιουργεί τον κίνδυνο διακρίσεων όταν υπάρχει μια επικρατούσα θρησκεία. Το τελευταίο αυτό στοιχείο διακρίνεται καθαρά στην δικογραφία που ετέθη υπ' όψη του Δικαστηρίου.

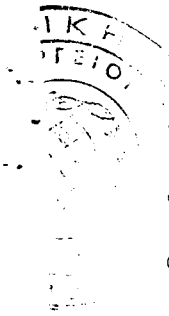
16. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διατείνεται ότι ορισμένες μορφές προσπλυτισμού είναι "θεμιτές" ενώ άλλες "αθέμιτες" και ως εκ τούτου πρέπει να ποινικοποιηθούν (παράγραφος 48).

Πράγματι, μπορεί να γίνει κατάχρηση στην ελευθερία του προσπλυτισμού, αλλά το καίριο ερώτημα είναι εάν αυτό δικαιολογεί την θέσπιση διατάξεως ποινικού νόμου που να καθιστά αξιόποιο ό,τι το Κράτος θεωρεί ως αθέμιτο προσπλυτισμό. Υπάρχουν τουλάχιστον δύο λόγοι για να απαντηθεί αρνητικώς αυτό το ερώ-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

τημα. Ο πρώτος είναι ότι το Κράτος, εφ' όσον οφείλει να τηρεί αυστηρή ουδετερότητα στα θρησκευτικά θέματα, στερείται του αναγκαίου κριτηρίου και ως εκ τούτου δεν πρέπει να τοποθετεί εαυτό ως διαιτητή για τον προσδιορισμό εάν κάποια δεδομένη θρησκευτική συμπεριφορά είναι "θεμιτή" ή "αθέμιτη". Η έλλειψη ενός τέτοιου κριτηρίου δεν μπορεί να αντικατασταθεί (όπως το Δικαστήριο προσπαθεί να κάνει) καταφεύγοντας στην ημιουδέτερη δοκιμασία εάν ο εν προκειμένω προσηλυτισμός είναι "σε συμφωνία με τον σεβασμό της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας των άλλων". Αυτό συμβαίνει επειδή αυτή ταύτη η απουσία υποδηλώνει ότι το Κράτος στερείται εσωτερικής νομιμοποίησης να αποδίδει μεγαλύτερη αξία στην ελευθερία του να μη προσηλυτίζεται κάποιος, από το δικαίωμα να προσηλυτίζεται, και συνεπώς να θεσπίζει διάταξη σε ποινικό νόμο που να προστατεύει τον πρώτο εις βάρος του δευτέρου. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι το αυξανόμενο κύμα θρησκευτικής αδιαλλαξίας καθιστά επιτακτικό να κρατηθούν οι εξουσίες του Κράτους στον τομέα αυτό μέσα στα αυστηρότερα δυνατά όρια. Ωστόσο, το Δικαστήριο καταλήγει στο άκρο αντίθετο προσπαθώντας να διευθετήσει αυτά τα όρια με την χρήση μίας τόσο αόριστης ιδέας όπως "ο αθέμιτος προσηλυτισμός", έναν όρο που ούτε καν αποπειράται να ορίσει το Δικαστήριο.

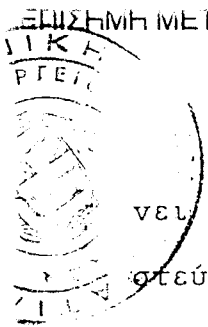
17. Θα έπρεπε η απόφαση να ήταν διαφορετική στην περίπτωση που ο προσηλυτισμός συνδυαζόταν με "πίεση"; Δεν νομίζω.

Πίεση, στα πλαίσια της προκειμένης περιπτώσεως δεν σημαί-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

νει την μεταστροφή κατοπιν πίεσως, διότι οι άνθρωποι που πι-
στεύουν δεν αλλάζουν τις πεποιθήσεις τους με πίεση. Εκείνο που
έχουμε κατά νούν είναι η πίεση προς κάποιον για να ενταχθεί σε
κάποιο δόγμα, καθώς και το ισοδύναμό του, η πίεση προς κάποιον
για να αποφευχθεί η αποχώρησή του από κάποιο δόγμα. Ακόμη και
σε αυτή την περίπτωση της "πίεσης για θρησκευτικούς σκοπούς",
εναπόκειται στους ενδιαφερομένους να βοηθήσουν τους εαυτούς
τους. Κατά συνέπειαν, εάν θα έπρεπε να υπάρχει κάποιο ένδικο
μέσο, θα έπρεπε να είναι αστικού δικαίου. Η αυστηρή ουδετερό-
τητα που το Κράτος οφείλει να τηρεί σε θρησκευτικά θέματα απο-
κλείει την επέμβαση σε αυτή την σύγκρουση μέσω του ποινικού
δικαίου. Εκτός φυσικά εάν η πίεση πέραν του σκοπού της συνιστά
ένα κοινό έγκλημα, όπως την σωματική βλάβη. Στις περιπτώσεις
αυτές το Κράτος μπορεί, βεβαίως, να ασκήσει δίωξη βάσει του
(κοινού) ποινικού δικαίου και τυχόν υπεράσπιση στηριζόμενη
στην ελευθερία του προσηλυτισμού να απορριφθεί, εάν έχει υπάρ-
ξει σαφώς κατάχρηση αυτής της ελευθερίας. Ωστόσο, δεν υπάρχει
καμία δικαιολογία να ποινικοποιηθεί απ' εαυτής (per se) η πί-
εση σε θρησκευτικά ζητήματα.

18. Δεν δικαιολογείται λοιπόν ούτε η ποινικοποίηση του προση-
λυτισμού που ασκείται με σοβαρές μορφές πνευματικής πίεσης;
Δεν βρίσκεται αυτή η δικαιολόγηση στις μεθόδους μεταστροφής
που χρησιμοποιούν ορισμένες από τις πολλές νέες αιρέσεις που
έχουν αναψυεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, μεθόδους που συ-
χνά λέγεται ότι συγγενεύουν με πλύση εγκεφάλου; Δεν πρέπει να

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

έχει το Κράτος το δικαίωμα να προστατεύει τους πολίτες του —
ιδιαιτέρως τους ανήλικους — από αυτές τις μεθόδους;

Ακόμη και εάν είχε αποδειχθεί η χρήση τέτοιων απαράδεκτων μεθόδων προσηλυτισμού, θα δίσταζα να απαντήσω καταφατικά σε αυτό το ερώτημα, δεδομένου ότι είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί ποιά είναι το σημείο που οι πνευματικοί τρόποι μεταστροφής υπερβαίνουν την διαχωριστική γραμμή μεταξύ επίμονης και εντατικής διδασκαλίας, που πρέπει να επιτρέπεται, και της πνευματικής πίεσης που συγγενεύει με την πλύση εγκεφάλου. Δεν είμαι ωστόσο πεπεισμένος ότι έχει αποδειχθεί η ύπαρξη τέτοιων δυσάρεστων μεθόδων. Το 1984, ο συντάκτης μίας μελέτης σχετικά με αυτές τις νέες αιρέσεις, που πραγματοποιήθηκε κατ' εντολήν του Ολλανδικού Κοινοβουλίου, κατέληξε μετά από διεξοδική έρευνα στο ότι, όσον αφορά την Ολλανδία, δεν υπήρχαν τέτοιου είδους στοιχεία. Ο συντάκτης τόνισε ότι αυτές οι αιρέσεις είχαν παντού προκαλέσει βίαιες αντιδράσεις στις οποίες περιλαμβάνονταν και ισχυρισμοί για τέτοιες μεθόδους, αλλά οι Κυβερνήσεις μέχρι τότε είχαν αρνηθεί να λάβουν μέτρα.

Θα έπρεπε να προσθέσω ότι υπάρχουν ίσως μέθοδοι πνευματικής πίεσης που συγγενεύουν με την πλύση εγκεφάλου, που αποδειγμένα εμπίπτουν στην σφαίρα του Αρθρου 3 της Συμβάσεως και θα έπρεπε ως εκ τούτου να απαγορεύονται δια της ποινικοποίησής τους από το κοινό ποινικό δίκαιο. Στο σημείο αυτό θα ήθελα επίσης να τονίσω ότι δεν υπάρχει δικαιολογία για την ύπαρξη ειδικής διατάξεως στον νόμο για περιπτώσεις που αυτές οι μέθο-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

δοι χρησιμοποιούνται με σκοπό τον προσπλυτισμό.

19. Συνοψίζοντας: ακόμη και εάν η θέση της Κυβερνήσεως, ότι δηλαδή το άρθρο 4 του Νόμου 1363/1938 έχει ως σκοπό να αποτρέψει τις μεταστροφές που γίνονται υπό πίεση, είναι σε αρμονία με την διατύπωση αυτής της διατάξεως (πράγμα που δεν είναι), η δικαιολογία αυτή είναι ανεπαρκής.

20. Για τους λόγους αυτούς κρίνω ότι η Ελλάδα, η οποία απ' όσο μπόρεσα να εξακριβώσω είναι το μόνο Κράτος μέλος που έχει ποινικοποιήσει απ' εαυτού (per se) τον προσπλυτισμό, έχει κατά τούτο παραβιάσει το Άρθρο 9 της Συμβάσεως.

ΚΟΙΝΗ ΔΙΙΣΤΑΜΕΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΦΟΙΓΗΕΛ ΚΑΙ ΛΟΙΖΟΥ

Λυπούμεθα που δεν είμαστε σε θέση να συμφωνήσουμε με την γνώμη της πλειοψηφίας του Δικαστηρίου δεδομένου ότι έχουμε διαφορετική προσέγγιση στα θέματα που τίθενται από την παρούσα υπόθεση. Το Άρθρο 9, παράγραφος 1, εγγυάται σε όλους το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία να αλλάζει κανείς την θρησκεία ή την πίστη του, και την ελευθερία είτε μόνος ή από κοινού με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικώς, να εκδηλώνει την θρησκεία ή την πίστη του, στην λατρεία, την διδασκαλία, την πρακτική και την τήρηση των τύπων. Εξετάζουμε εδώ την ελευθερία που έχει κανείς να αλλάζει την δική του θρησκεία.

Ο σχετικός Ελληνικός νόμος που ποινικοποιεί τον προσπλυτισμό, έχει ως εξής:

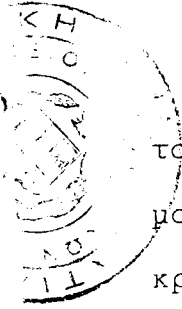
"Με τον όρο "προσπλυτισμός" εννοείται ιδιαιτέρως κάθε έμμεση ή άμεση προσπάθεια επέμβασης στις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός ετερόδοξου ατόμου με σκοπό την μεταβολή αυτών των πεποιθήσεων, δια πάσης φύσεως παροχών ή δι' υποσχέσεως παροχών ή άλλης ηθικής ή υλικής περιθάψεως, δια μέσων απατηλών, ένεκα καταχρήσεως της απειρίας, της ερμαιοσύνης, της ανάγκης, του χαμηλού πνευματικού επιπέδου ή της αφέλειας αυτού."

Ο ορισμός αυτός του εγκλήματος του "προσπλυτισμού" δεν μπορεί κατά την γνώμη μας να θεωρηθεί ότι συνιστά παραβίαση

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

του Αρθρου 9, παράγραφος 1. Μονον όταν ο προσπλυτισμός παίρνει μορφή επέμβασης, σε αντίθεση με την γνήσια, ανοικτή και ειλικρινή διδασκαλία μίας θρησκείας, συνιστά ποινικό αδίκημα.

Ο όρος "διδάσκω" συνεπάγεται ευθύτητα και ειλικρίνεια και αποφυγή ύπουλων και αθέμιτων μέσων ή ψευδών προφάσεων, όπως στην προκειμένη περίπτωση, για να επιτευχθεί η είσοδος στην οικία ενός προσώπου, και εκεί, με κατάχρηση της ευγένειας και παρεχόμενης φιλοξενείας, να γίνεται εκμετάλλευση της άγνοιας ή της απειρίας σε θεολογικά δογματικά θέματα κάποιου που δεν έχει λάβει ειδικευμένη εκπαίδευση, και προσπάθεια ώστε αυτό το πρόσωπο να αλλάξει τις πεποιθήσεις του.

Αυτό ισχύει κατά μείζονα λόγο επειδή ο όρος "διδάσκω" πρέπει να διαβάζεται μέσα στο γενικό πλαίσιο του Αρθρου και σε συνδυασμό με τους περιορισμούς που θέτει η παράγραφος 2, ιδιαιτέρως με εκείνον της προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, γεγονός που χωρίς αμφιβολία συνεπάγεται ένα καθήκον επιβαλλόμενο σε αυτούς που ασχολούνται με την διδασκαλία της θρησκείας τους, ώστε να σέβονται την θρησκεία των άλλων. Από τον όρο ανεξιθρησκεία εξυπακούεται ο σεβασμός προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων.

Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κάποιος σέβεται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων εάν μετέρχεται μέσα που έχουν ως σκοπό να παγιδέψουν κάποιον και να επικρατήσουν στο μυαλό του ώστε να προσπλυτισθεί. Αυτό είναι ανεπίτρεπτο στις πολιτισμέ-

Μεταφραστικό Γραφείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.

Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères
de la République Hellénique, Athènes.

Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs
Translation Office, Athens.

νες κοινωνίες των Συμβαλλομένων Κρατών. Οι επιμονές προσπάθει-
ες ορισμένων φανατικών να προσηλυτίσουν άλλους στις δικές τους
πεποιθήσεις με την χρήση απαράδεκτων ψυχολογικών τεχνικών πάνω
σε ανθρώπους, γεγονός που κατ' ουσίαν αποτελεί πίεση, δεν μπο-
ρεί κατά την άποψή μας να ανήκει στην σφαίρα της φυσιολογικής
έννοιας της λέξης "διδάσκω" που υπάρχει στην παράγραφο 1 του
παρόντος Αρθρου.

Για τους λόγους αυτούς, κρίνουμε από τις περιστάσεις της
παρούσης υποθέσεως, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του Αρθρου 9.

=====
Ακριβής μετάφραση από το συνημμένο αγγλικό πρωτότυπο

Γιάννης Ι Κοκκίνης

Αθήνα, 21.6.1993

1993

Νο . Φ 09318

ΕΝ ΜΕΡΕΙ ΣΥΓΚΛΙΝΟΥΣΑ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΟΥ ΠΕΤΙΤΙΙ.

Ψηφισα με την πλειοψηφία την παράβαση του άρθρου 9 αλλά έκρινε ότι θα ήταν χρήσιμο να ενισχυθεί η αιτιολογία της αποφάσεως .

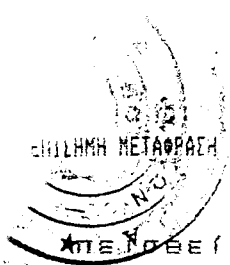
Περαιτέρω , ξεχώρισα από την πλειοψηφία και θεώρησα επίσης ότι η τωρινή ποινική νομοθεσία εφαρμόσιμη στην Ελλάδα για τον προσπλουτισμό ήταν καθεσυτή αντίθετη προς το άρθρο 9.

Η υπόθεση Μ.Κ. έχει ειδική σημασία :είναι η πρώτη πραγματική διαδικασία η οποία αφορά την ελευθερία του ερρσκεύματος ενόπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αφ ότου συνεστήθη.

Ευρίσκεται σε μία περίοδο όπου τα Ηνωμένα Έθνη και η Ουνέσκο προετοιμάζουν παγκόσμιο έτος για την Ανεκτικότητα τα η οποία πρέπει να ακολουθεί τα βήματα της Δήλωσης των Ηνωμένων Εθνών του 1981 και όλες τις μορφές της μη Ανεκτικότητας, η οποία υιοθετήθηκε μετά από 20 χρόνια διαπραγματεύσεων .

Πρωτα απ όλα θεωρώ ότι είναι το κείμενο του νόμου το οποίο είναι αντίθετο στο άρθρο 9.

Παραδέχομαι ότι η πρόβλεψη αυτού αναγνωρίζεται αλλά ο χαρακτηρισμός είναι τέτοιος που επιτρέπει ανά πάσα στιγμή να τιμωρήσει την παραμικρή προσπάθεια για να

Απειλεί ο συνομιλητής.

Η αιτιολογία η οποία υποβλήθηκε από την πλειοψηφία η οποία θέλει να περιορίσει την περίπτωση τριδυναμεί με τον έλεγχο της εθνικής δικαιοδοσίας ως προς την αναλογία της εφαρμοστικής ποινής , ενώ είναι η ίδια η αρχή της αμωρίας η οποία αποτελεί το θέμα και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν πρέπει να αποφάνεται επί των αναλογιών των ποινών στο εσωτερικό δίκαιο.

Το Δικαστήριο πρέπει να περιορίσει στην νομολογία του Dudgeon (απόφαση της 22-Οκτωβρίου 1981, σειρά Α, αριθμ 45, σελίδες 18-19 , παράγραφος 41) και του Norris (απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1988 , σειρά Α αριθμός 142 , σελίδα 16, παράγραφος 33).

Η μόνη απειλή εφαρμογής ενός κειμένου ακόμη και αν έχει περιπέσει σε ακρησία , αρκεί να διαπιστωθεί η παράβαση . Η διατύπωση " προσηλυτισμός γινόμενος κακώς " η οποία αποτελεί κριτήριο της ελληνικής νομολογίας προς εφαρμογή του νόμου , αρκεί να θεωρούνται αντίθετα στο άρθρο 9 , το νομοθετικό κείμενο και το σώμα εφαρμογής του.

Η ίδια η Κυβέρνηση αναγνώρισε ότι ο αιτών εδιώκετο διότι προσπάθησε να επηρεάσει τον ακροατή του κάνοντας κατάχρηση της μη εμπειρίας του σε θέματα που αγγίζουν το δογμα, εκμεταλλευόμενος την πνευματική του αδυναμία".

Δεν πρόκειται λοιπόν να προστατεύει άλλον κατα τα μέσα σωματικού και ψυχικού καταναγκασμού αλλά να χορηγήσει στο Κράτος την δυνατότητα να ιδιοποιηθεί το δικαίωμα να

κρίνει περί της αδυναμίας ενός ατόμου για να τιμωρησει εναν προσήλυτο, επεύβαση η οποία θα μπορούσε να καταστεί επικίνδυνη εάν χρησιμοποιείται από αυταρχικό κράτος.

Το αόριστο της ενοχοποίησης , η απουσία του ορισμού του προσηλυτισμού επισημαίνουν την ανησυχία που προκαλεί ο ελληνικός νόμος. Ακόμη και εάν παραδεχασύμε ότι στην Ελλάδα η πρόβλεψη του νομου , όπως μπορεί να εφαρμοσσει στους προσήλυτους, θα ήταν επαρκής , όμως το " αόριστο " αφήνει πολύ μεγάλο περιθώριο ερμηνείας για να αποφασισθούν οι ποινικές συνέπειες.

Μπορούμεν να αναρωτησώμε αν η ίδια η αρχή της εφαρμογής ενός ποινικού νόμου περί του προσηλυτισμού συμβιβάζεται με το άρθρο 9 της Σύμβασης . Η ποινική πολιτική θα μπορούσε να οδηγηεί από την τεχνική της ειδικής ενοχοποίησης στοχεύοντας τις πράξεις καταναγκασμού και την δραστηριότητα ορισμένων (σεκτών) δογμάτων οι οποίες προσβάλλουν πραγματικά την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του ατόμου.

Η προστασία των ανηλίκων μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένων ποινικών διατάξεων.

Η προστασία των ενηλίκων μπορεί να εξασφαλισσει δια των φορολογικών , κοινωνικών νομοθεσιών για το κοινό δίκαιο περί ψευδούς διαφήμισης , την μη βοήθεια σε άτομα που ευρίσκονται σε κίνδυνο σωματικών βλαβών εξ αμελείας ή εκουσίως.

Εν πάση περιπτώσει ακόμη και άν η αρχή ήταν παραδεκτή

δεν θα πρέπει να επιφέρει την διατήρηση των νομοθεσιών που περιέχονται σε αόριστες ενοχοποιήσεις οι οποίες αφορούν στην υποκειμενική κρίση του δικαστή την μερίμνη της καταστολής ή της απαλλαγής .

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο , στην υπόθεση Lingens κατά της Αυστρίας (απόφαση της 8ης Ιουλίου 1986 , σειρά Α , αριθμός 103) περί της ελευθερίας της έκφρασης σημείωσε την απασχόλησή του στο περιώριο που αφήνεται στον δικαστή να κρίνει την έννοια της αληθείας .

Κριτήρια εφαρμογής τόσο ανεξέλεγκτα όσο είναι οι πράξεις του προσηλυτισμού " καλώς ή κακώς " ή " ακαιρος " προσηλυτισμός δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την δικαστική ασφάλεια .

Ο προσηλυτισμός είναι συνδεδεμένος με την ελευθερία θρησκευματος . Ο πιστός πρέπει να μπορεί να διαδίδει την πίστη του και τα πιστεύω του στον θρησκευτικό τομέα όπως και στον φιλοσοφικό τομέα . Η ελευθερία θρησκευματος και συνειδήσεως είναι βασικό δικαίωμα και η ελευθερία αυτή πρέπει να μπορεί να ασκείται υπέρ όλων των θρησκευμάτων και όχι υπέρ μίας και μοναδικής εκκλησίας ακόμη και αν αυτή από ιστορική παράδοση είναι κρατική εκκλησία ή " κυρίαρχη θρησκεία " .

Η ελευθερία θρησκευματος και συνειδήσεως συνεπάγεται όντως την παραδοχή του προσηλυτισμού ακόμη και " κακώς " γεινομένου .

Είναι δικαίωμα για τον αγνωστικό φιλόσοφο ή πιστό να

ΕΝΧΩΣΤΕΙ τις πεποιθήσεις του , να προσπαθήσει να τις μοιράσει και ακόμη να προσπαθήσει να μεταπείσει τον συνομιλητή του.

Οι μόνοι περιορισμοί στην ενδσκηση του δικαιώματος αυτού είναι αυτοί που ανταποκρίνονται στον σεβασμό των δικαιωμάτων άλλων στο μέτρο κατά το οποίο θα υπήρξε προσπάθεια να επιτευχθεί με την βία η συναίνεση του ατόμου ή να χρησιμοποιηθούν διαδικασίες χρήσης του ατόμου.

Οι άλλες συμπεριφορές οι οποίες δεν είναι δεκτές όπως η πλύση εγκεφάλου , οι προσβολές του δικαιώματος εργασίας , οι προσβολές της δημόσιας υγείας , η παράκλιση στην διαφθορά, που συναντάμε σε πρακτικές ορισμένων ψευδο-εργασκευτικών ομάδων, σφείλουν να τιμωρούνται με το θετικό δίκαιο με τους χαρακτηρισμούς του κοινού ποινικού δικαίου.

Δεν μπορούμε να απαγορεύουμε τον προσηλυτισμό υπό την κάλυψη να τιμωρούνται τέτοιες πράξεις.

Βεβαίως ο προσηλυτισμός δεν πρέπει να ασκείται με τον καταναγκασμό με σθένος μέσα δια της κατάχρησης των ανηλίκων ή των " ανικόνων ενηλίκων " κατά την έννοια του αστικού δικαίου , αλλά το κοινό αστικό και ποινικό δίκαιο μπορεί να θεραπεύει τέτοιες παρεκκλίσεις .

κατά δεύτερο λόγο , ακόμη και αν το δικαστήριο δεν θα παρακρατούσε την παράβαση με την δικαιολογία του νόμου,

θα μπορούσε κατά την κρίση μου να διατυπώσει διαφορετικά

την απόφασή του προσθέτοντας μερικούς ορισμούς για να κατανοηθεί καλώς η έννοια της απόφασής του.

Οι σχολιαστές και τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να μετανοήσουν ότι επί τετοιού σοβαρού θέματος, την παραμονή του παγκοσμίου έτους των Ηνωμένων Εθνών περί της ανεκτικότητας και με συσχετισμό της δηλώσεως των Ηνωμένων Εθνών κατά της μη ανεκτικότητας της ερσηκείας, το δικαστήριο δεν επεξήγησε την ερμηνεία του προσηλυτισμού ως προς την ελευθερία ερσηκεύματος κατά την έννοια του άρθρου 9.

Η αιτιολογία θα μπορούσε να λάβει περισσότερο υπ όψη της για το ότι αξίζει το άρθρο 9 για τις φιλοσοφικές μη ερσηκευτικές πεποιθήσεις και ότι η εφαρμογή του άρθρου 9 πρέπει να προφυλάσσει τα άτομα από τις καταχρήσεις μερικών δογμάτων (σέκτες) αλλά στο σημείο αυτό τα κράτη πρέπει να νομοθετήσουν και να ρυθμίσουν για το κοινό δίκαιο τις παρεκκλίσεις οι οποίες οδηγούν σε προσπάθειες "πλύσεις εγκεφάλου".

Ο μη παράνομος προσηλυτισμός παραμένει η βάση της εκδήλωσης της ελευθερίας ερσηκεύματος.

Η προσπάθεια του μεταπείθειν δεν είναι κατ'ιδίαν προσβολή της ελευθερίας και της πίστης των άλλων ούτε του δικαιώματος των άλλων.

Η Κυβέρνηση απεδέχθη ότι μεταγενέστερα του Συντάγματος του 1975, ο νόμος 1363/1938 δεν κατηργήθη.

Εκθέτει ότι ορισμένες αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρα-

τείας προστατευση αποτελεσματικά την ελευθερία ερρηκεύ-
ματος αλλά ωστόσο τα δικαστήρια μπορούν ακόμη να
εφαρμόσουν τον νομο με τον αυτό τρόπο όπως εφαρμόση
στην υπόθεση M.K.

Όμως δεν είναι υπό το πρίσμα της αναλογίας και του
αναλογούντος της ποινής που τα όργανα του Στρασβούργου
μπορούν να ασκήσουν τον έλεγχό τους στο συμβιβαστικό
του άρθρου 9.

Χωρίς ακόμη να εισέλθουμε στην εσωτερική κριτική της
απόφασης των ελληνικών δικαιοδοσιών περί του περιεχομένου
της ανταλλαγής γνώων , και της εξακρίβωσης της απόδειξης
δυνάμει μόνον να διαπιστώσουμε ότι οι αποφάσεις δεν
καράζουν το όριο , κατά την έννοια του νομου και του
Συντάγματος, μεταξύ της μαρτυρίας της έκφρασης των
ιδεών ή της ομολογίας πίστωσης και καταναγκασμού.

Οι δυο διαφωνούντες δικαστές της ελληνικής δικαιοδοσίας
υπογράμμισαν τον αδύνατο χαρακτήρα της αιτιολογίας των
εκδιδόμενων αποφάσεων .

Στο υπόμνημα της ανταπάντησης ενώπιον της Επιτροπής
ο αιτών εβίξε δυο ενδεικτικά σημεία :

" 1. Η ρητή διακήρυξη της ελευθερίας ερρηκευτικής
συνείδησης και των εκδηλώσεων είναι μεταγενέστερη στην
απαγόρευση του προσηλυτισμού στα συνταγματικά κείμενα.

Εισήχηε δια του Συντάγματος της 3ης Ιουνίου 1927 (άρθρο
1 παράγραφος 1 γ) και εμφανίζεται σήμερα ανάμεσα στα
Βασικά " ατομικά και κοινωνικά " δικαιώματα τα οποία

απαριθμήθηκαν και χαρακτηρίσθησαν -κατά τον τρόπο της Παγκοσμίου Ωπλώσεως και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης - "Ανθρώπινα Δικαιώματα" (Σύνταγμα της 9ης Ιουνίου 1975 άρθρα 13 παράγραφος 1 , 25 και 28). Υπάρχει λοιπόν μία ανωμαλία , άλλως μία αυταπόδεικτος αντίθεση στο (δίο το κείμενο του Συντάγματος.

Εάν τα δικτατορικά διατάγματα του 1938 -39 την επιδείνωσαν καθιστώντας τις πεποιθήσεις και τις πράξεις καθαρά ρηματικές μιάς ερρηκείας σε αξιόποινα αδικήματα -που η κωδικοποίηση του ποινικού δικαίου δεν θέλησε ποτέ να αποδεχθεί (όπως το επισημάνουμε ήδη) -υπάρχουν ισχυροί λόγοι για να αναγνωρισθούν επιτέλους οι διατάξεις αυτές ως ασυμβίβαστες με το γράμμα και το πνεύμα του ισχύοντος Συντάγματος.

Η καλοήθεσ 'ασκηση ή έκφραση ή ακόμη η υπόνοια ενός αισθήματος που αποκαλύπτει το ερρηκευτικό πιστέω -είναι η περίπτωση του Μ.Κ. - δεν μπορεί να αποτελέσει αδικήμα !

Ούτω θα έπρεπε να εφαρμοσθεί το Σύνταγμα από τον νομοθέτη και τις διοικητικές και δικαστικές αρχές. Χωρίς καμία αμφιβολία , έτσι ειδικά θάπρεπε να υπακούεται και να εφαρμόζεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση από τα ίδια τα όργανά της .

2. Η εναγομένη Κυβέρνηση επισημαίνει μερικές δικαστικές αποφάσεις οι οποίες θα ήταν ανεκτικές ως προς την ύπαρξη και τις ερρηκευτικές δραστηριότητες άλλες

εκείνων των πιστών της ορθόδοξου Εκκλησίας, και σε μεμονωμένη δευτερεύουσα περίπτωση, εκείνων ενός οπαδού της θρησκείας στην οποία ανήκει ο αιτών.

Θα διαπιστώσουμε πρώτα ότι η ύπαρξη των αποφάσεων αυτών αποδεικνύουν ήδη διοικητικές πρακτικές μη ανεκτικότητας. Επειτα ότι οι περιπτώσεις του είδους και οι επιλύσεις που δίδονται υπό φιλελεύθερα "σκεπτικά", δεν αναφέρονται.

Τέλος ότι καμία απόφαση που κάνει την δικαιοσύνη της ποινικής και παρασιτικής αυτής νομοθεσίας η οποία συντηρεί τον σπασδικό διωγμό αλλά όχι ωστόσο έλλασον βλαπτο των μη ορθόδοξων δεν αναφέρεται διότι δυστυχώς δεν απεδόθη ποτέ.

Παραδέχθηκαν όλες το έγκυρο και το εφαρμόσιμο των διαταγμάτων του 1938.

Δεν πρόκειται εδώ να εισάγουμε συζήτηση περί των συνταγματικών αρετών της Ελλάδος του προσηλυτισμού όπως ορίζεται κακόβουλα από τους νόμους αναγκαιότητας του 1938-39 αφού το μόνο ερώτημα το οποίο τίθεται ενώπιον των Ευρωπαϊκών οργάνων της Σύμβασης είναι να γνωρίσουμε αν οι διατάξεις των κειμένων αυτών και αν η σχετική εφαρμογή η οποία έγινε εις βάρος του αιτούντος μέχρι εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων αποτελούν ελλείψεις της Σύμβασης καταλογιστέες στην Ελληνική Κυβέρνηση".

Αυτή επέμενε ειδικά στους ισχυρισμούς αρχών υπέρ της

ελευθερίας της θρησκείας.

Στο σημείο αυτό η αιτιολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δεν μου φαίνεται να παρέχει αρκετά κριτήρια ερμηνείας των σχέσεων μεταξύ μιάς νομοθεσίας που στοχεύει στον προσηλυτισμό και το άρθρο 9.

Ο τομέας των πνευματικών θρησκευτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων επικαλείται την ενδότερη σφαίρα των πιστεύω και το δικαίωμα εκφράσεως και δηλώσεώς των. Η είσοδος σε κατασταλακτικό σύστημα χωρίς φραγμούς είναι επικίνδυνη και γνωρίζουμε σε ποιές παραπλανήσεις οδήγησαν αυταρχικά καθεστώτα τα οποία συγχρόνως ισχυρίζονταν την ελευθερία της θρησκείας στα Συντάγματά των, την περιορίζαν με ποινικές εννοχοποιήσεις που στόχευαν στον παρασιτισμό, " στην ανατροπή " ή στον προσηλυτισμό.

Η διατύπωση η οποία υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία του Δικαστηρίου για να συμπεραίνει την παραβίαση, δηλαδή ότι η καταδίκη του ενδιαφεραμένου δεν δικαιολογήθηκε στις περιστάσεις της υπόθεσης, αφήνει πολύ μεγάλο περιθώριο για μεταγενέστερη κατασταλακτική ερμηνεία εκ μέρους της ελληνικής δικαιοδοσίας, όταν πρέπει να ελεχθεί και η έκταση της δημόσιας δράσης. Ήταν δυνατόν κατά την γνώμη μου να οριοθετηθούν καλύτερα οι χαρακτηρισμοί της κατάχρησης του καταναγκασμού, και να ορισθεί καλύτερα " in abstracto " το πλήρες περιθώριο της ελευθερίας το οποίο πρέπει να επιφυλάσσεται για την θρησκευτική ελευθερία και την μαρτυρία.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ TRADUCTION OFFICIELLE OFFICIAL TRANSLATION AMTLICHE UEBERSETZUNG

ΟΙ διατυπώσεις του οικουμενικού Συμβουλίου, εκείνες του Βατικανού ΙΙ, εκείνες των φιλοσόφων ή των κοινωνιολόγων, οι οποίες αναφέρονται στις πράξεις κατάναγκασμού, κατάχρησης εξ ιδίου δικαιώματος, για να προσβληθεί το δικαίωμα των άλλων, της κρησης του πνεύματος με διαδικασίες οι οποίες καταλήγουν στον βιασμό της συνείδησης, επιτρέπουν όλες τον ορισμό των τυχόν επιτρεπτέων ορίων του προσηλυτισμού. Μπορούν να προσφέρουν στα Κράτη Μέλη θετικά δεδομένα για την προέκταση του βεληνεκού της απόφασης του δικαστηρίου και για την πλήρη εφαρμογή της αρχής και των κανόνων της ελευθερίας της θρησκείας που αναγράφεται στο άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης.

Πιστή μετάφραση εκ του συνημμένου κειμένου.
Αθήνα, 20-6-93 / Η Μεταφράστρια Α. Αλεξοπούλου

Διγλωσσία της
Εφραζιά

